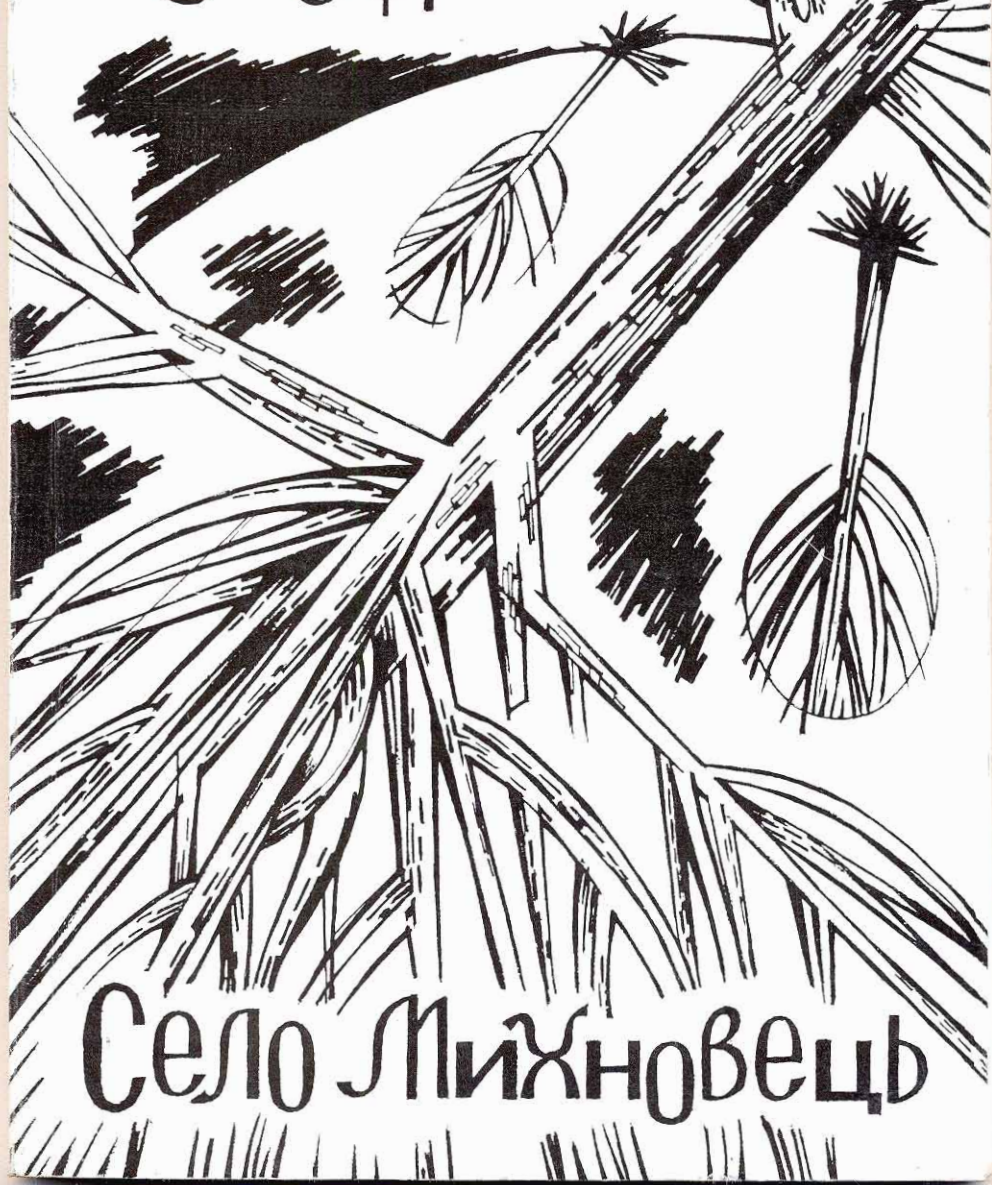

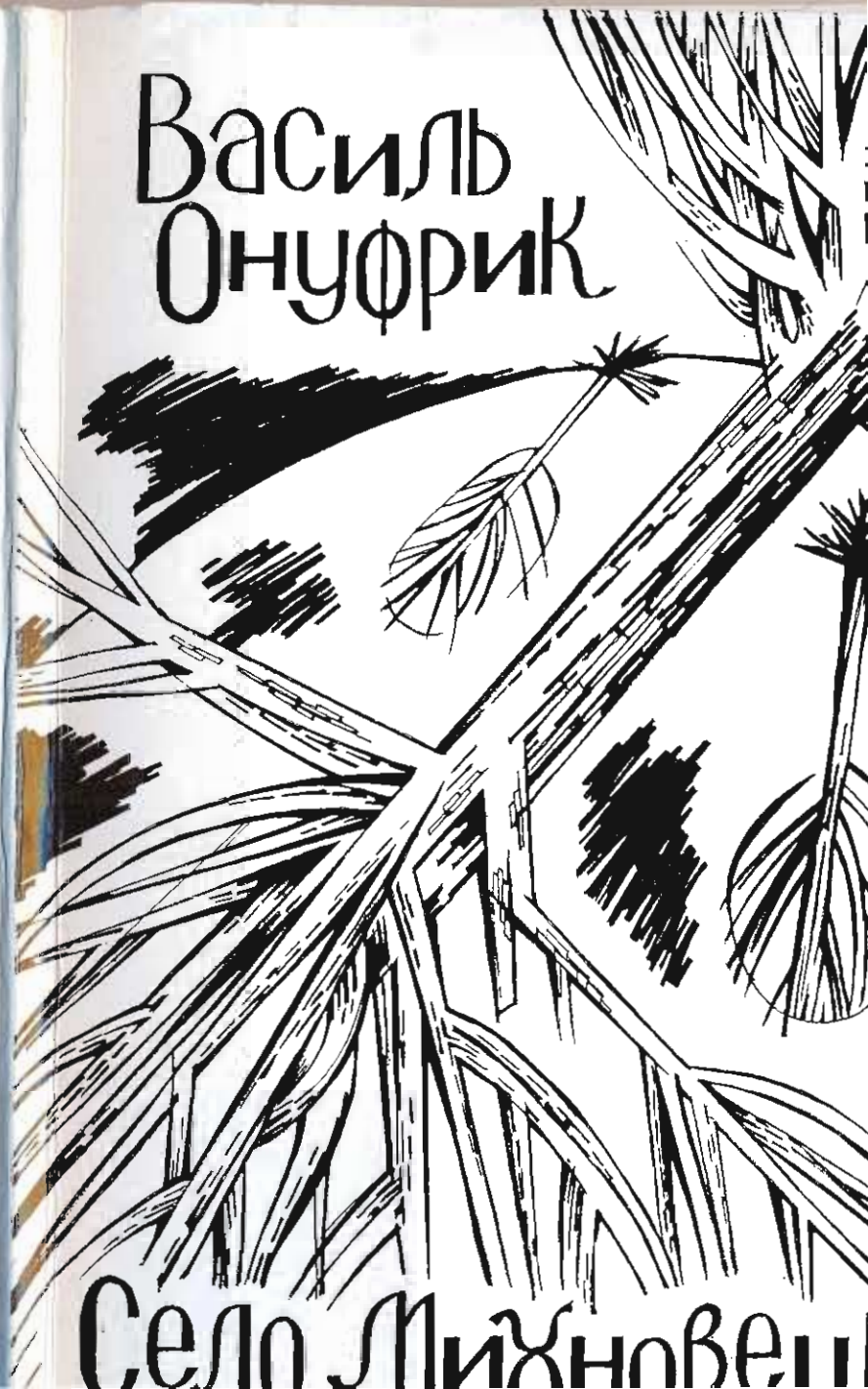
Василь
Онуфрик

Село Мижновець

Василь
Онуфрик

Село Мижноречье

ВАСИЛЬ ОНУФРИК

**СЕЛО
МИХНОВЕЦЬ**

Спогад із минулого

Ужгород 1997

ВІД РЕДАКЦІЇ

Ця книжка написана вихідцем із вже неіснуючого бойківського села Михновець, що лишилося в Польщі після "вирівнювання" кордонів між Польщею і СРСР у 1951 р. Трагедія одного села відбиває у простих щирих словах автора трагедію всієї української людності в Польщі.

Якщо настав український час "збирати каміння", то це невелика розповідь, у якій спогади автора виринають з небуття каміння минулого, дарують вихідцям з села, розкиданам по світах, чарівну можливість причаститися своєї маленької Батьківщини, стати частинкою величної мозаїки українського відродження. Але попіл вітцівщини ще довго стукатиме в серце.

У книжці збережено стилістику автора, текст доповнено ілюстраціями.

Видання стало можливим завдяки старанням п. Олега Іванусіва (Торонто, Канада).

Copyright: Wasyl Onufryk

Canadian Cataloguing in Publication Data:
Wasyl Onufryk. "The Monograph of the Village of Mykhnovets". Text in Ukrainian with English Resume

ISBN 0-9699359-3-5

Printed in Uzhhorod, Ukraine.

Василь Онуфрик

СЛОВО ВІД АВТОРА

У цих спогадах про моє рідне село хочу бо-
дай частинно висвітлити тяжке життя селян,
де вони зрошували потом ту землю, добуваючи
від неї не завжди достатню кількість зерна, в
більшості вівса й бараболі, щоб прожити
рідню. Земля була вбога й потребувала таких
додатків і складників, яких селянин не мав змоги
дістати, та й, на жаль, у той час таких штуч-
них навозів взагалі ще не було. І тому часто се-
ляни працювали в поті чола, а користі було ма-
ло. Та все ж таки любов до тої землі була така
велика, що ніяка сила не могла селянина від неї
відірвати.

Часом траплялася така нагода, що була
можливість емігрувати за море — до Америки чи
Канади. То люди їхали тільки з метою заробити
грошей, щоб, повернувшись назад, купити кавал-
ок землі й поправити свою господарку.

А яка мусила бути трагедія тих людей,
коли прийшов наказ в 1951 році, що всіх людей
будуть вивозити! І то назавжди, без права по-
вороту в ті сторони. Мало того, ще й повезуть
невідомо куди. Це трагедія людей, яку тяжко
описати словами. Правда, вони дали можливість
забирати зі собою все, що можливо. А за нерухо-
ме майно давали якусь ніби винагороду. Але ту
винагороду давали так, як самі хотіли, якраз
навпаки. Чим більша господарка залишалася, то

давали меншу винагороду, а чим менша господарка, то давали більшу винагороду. Зовсім по-большевицькому.

До перевозу на колійову станцію фір давали, скільки хто потребував. Але то все була одна велика трагедія, бо це все не буде їхнім. Де за-проторять людей, там і заберуть те, що зі собою привезли.

Тому коли пишу ці спогади, маю на увазі й те цілком певне, що ті люди, яких насильно виселили й перевезли на центральні землі України й розкинули по областях, вже ніколи не повернуться назад.

По-перше, на такий поворот мусила б прийти якась зміна, якої поки що не видно. А по-друге, старша генерація, яка пережила ту трагедію, відійде, а для молодшого покоління ті сторони вже будуть чужими й вони ніколи вже не схочуть там поселитися.

Що ж залишається нам, сельчанам колишнього села Михнівця. тут, у вільному світі? Нам залишається тільки одне: по можливості задокументувати, хто замешкував колись ті сторони і, як прийде слушний час, кому ті сторони мають належати.

На мою скромну думку, таким документом колись до історії може послужити і цей спогад.

РОЗТАШУВАННЯ Й ХАРАКТЕРИСТИКА СЕЛА МИХНІВЦЯ

Село Михновець розташоване в долині між горами при битій дорозі, що веде з Турки над Стриєм на захід до села Лип'я, біля 30 км від повітового центру. Від полудневої сторони гора Острий, з північної сторони — гора Магура, а з північно-західної сторони, від села Бистрого — гора Бесіда. Звідки походить назва села, дізнатися важко. Це питання й досі не досліджене. Проте можна думати, що першим мешканцем міг бути хтось на ім'я Михновський або Михновський, від якого й постанала назва села. Стародавня дерев'яна церква Різдва Пречистої Діви Марії, побудована правдоподібно з кінцем сімнадцятого століття, є свідком далекого минулого. Часом заснування села Михнівця можна вважати кінець шістнадцятого або початок сімнадцятого століття. Положення Михнівця стратегічне, бо жодне лихоліття його не оминуло. Коли згадати першу світову війну, то Михновець був під стратегічним обстрілом двох ворожих армій: від полудневої сторони на високих Лазах стояла окопана австрійська армія, а зі сторони північної на горі Магурі стояла окопана московська армія. Під гарматним обстрілом обох армій знаходилися частини Михнівця — Горішний кінець і Долина. Ту частину села звали Долиною тому, що вона була в долині, де з південної і північної сторін від ще безіменної річки підносяться високі горби. В сторону полудня ті

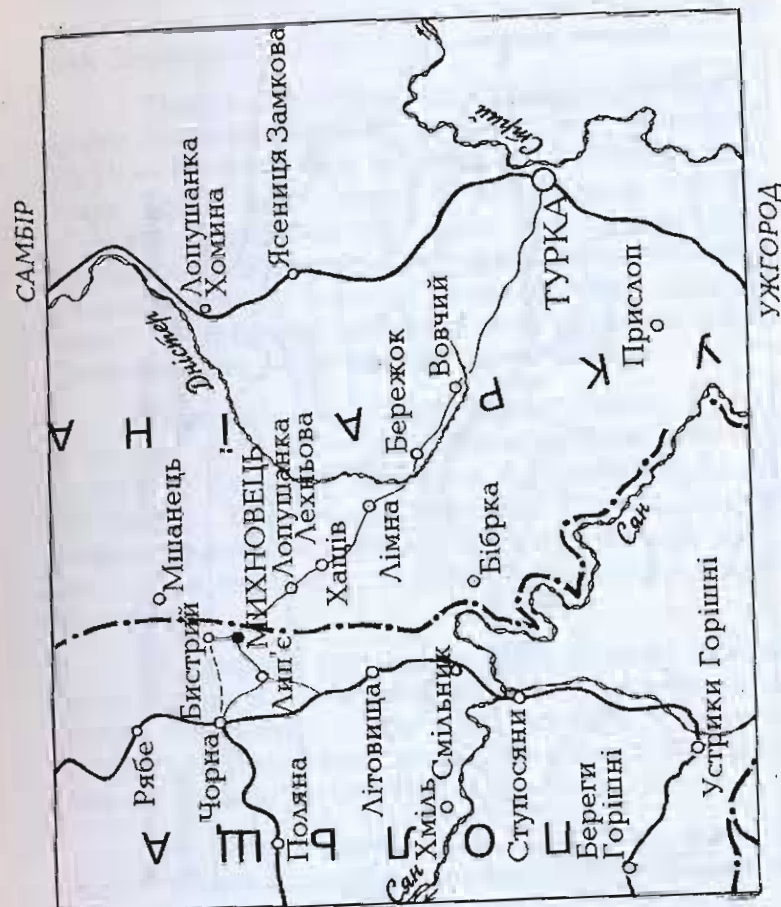
височини підносяться аж до підніжжя гори Острий. Підніжжя Острога називається Широкий і граничить з містечком Літовище. На північ такі височини підносяться до підніжжя гори Магури, де частина її верха називається Лиса. Висота михнівської Магури — біля 1050 м від позему моря.

Згадуючи лихоліття, не сміємо забути 1930 рік дикунської польської пацифікації, яка не оминула й нашого села Михнівця. Тоді польські бандити тяжко побили мою стареньку бабуню, яка сховала батькового одного черевика, щоб ляхи не забрали. Більше нікого не було вдома. На подвір'ї і в stodолі було 12 коней, які нищили селянський тяжко запрацьований дорібок. Дикунська пацифікація була ще одним прикладом нечуваного варварства польської влади.

Село Михновець розкинулось від східно-полудневої сторони, від села Лопушанки Лехньової до північно-західної сторони до села Бистрого.

Поділ села на частини був різний, але засадничо був прийнятий такий поділ, рахуючи від східно-полудневої сторони (від села Лопушанки Лехньової): Горішний кінець, Долина, Горбок, Лисейки, Удичі і Долішний кінець.

Територіальний засяг Михнівця від границі лопушанської до границі бистрянської був п'ять і пів — шість кілометрів.

Мапа південно-західної Турківщини та прилеглої території в Польщі.

полудневій стороні, на лази, а в бік Магури такі кавалки поля називалися мірками.

Різниця між лазами і мірками була та, що положення лазів було хоч височинне, але рівне й краще надавалося під управу ріллі, ніж мірки в сторону Магури.

Розташування хат і господарських забудовань. Вище вже згадано про безіменну річку, яка бере свій початок від частини, що зветься Горішний кінець, де всі більші й менші потоки полудневої і північної сторін збігаються в одне русло всіх піль Михнівця, і вже ті води в частині Долішнього кінця творять досить велику річку, яка дістала назву Михнівчик.

Село простягалось вздовж річки та дороги — гостинця, що й визначило характер забудови.

Господарства були розташовані по обидва боки згаданої річки. Дороги, які вели від гостинця або з поля одної чи другої сторони села до господарських забудовань звалися прогонами, або вигонами.

Ті дороги, що сполучали дані частини села з головним шляхом будь-котрої сторони, звалися льокальними дорогами.

Центр села. Розміщення центру Михнівця було не зовсім практичне й вигідне, саме тому, що центр був розташований при однім кінці села й не міг задовольнити всіх потреб і вимог решти села з огляду на його віддалення.

Під центром маємо на увазі школу, читальню, кооперативу, а все це було розташоване при однім кінці села -- у Долішньому кінці.

Шкільний будинок. Будинок школи був партеровий, подовжний, покритий гонтом і звернений фронтом до сходу, як усі будівлі Михнівця були звернені фронтом на схід.

Біля рогу шкільного будинку стояв колодязь з журавлем. Напроти будинку від східної сторони — велике подвір'я, обсажене корчами порічок, а поміж корчами від полудневої сторони — яринні грядки і шкілка овочевих дерев. Від північної сторони тих порічкових корчів поміж рядами було розміщено кілька вуликів з бджолами. Яринні грядки були під опікою дівчат старших клас зі своєю учителькою, а шкілка овочевих дерев — під опікою управителя школи і хлопців старших клас, які навчалися плекати і нащеплювати овочеві дерева. До пасіки ніхто не мав доступу, бо бджоли таких пасічників, як хлопці, до вуликів не допускали.

Будинок школи мав дві просторі кімнати (кляси) та учительське трикімнатне мешкання.

Учителями були Теодор Бровар та його дружина Анастасія Бровар. Вони залишилися ще з часів Австрії, і за Польщі пропрацювали аж до 1934 року, до часу виходу на заслужену пенсію по двадцяти п'яти літах учительської праці.

У часі учителювання Теодора і Анастасії Броварів їхньою заслугою було, що, помимо

польської політики польонізації українського населення, на фронтівій стіні школи висіла вивіска хоч з когутом (орлом), але з написом "Панствова школа публічна 2 клясова з рускім ензикем навчання". Це ясно означало, що всі предмети викладалися українською мовою. Що так воно було то завдяки виключно управителеві школи Теодорові Броварові і його дружині Анастасії. Він був родовитим бойком з Прислопа, Турківського повіту.

Пригадую, що в тому часі навчання польської мови була одна година в тиждні. Але пізніше, в останні роки перед другою світовою війною, вже було навпаки, української мови була лише одна година в тиждні.

Будова домів і господарських забудовань. У Михнівці будували хати з грубого різаного дерева, смереки або ялиці. Переважно такі будови були по цілій Бойківщині. Дахи будівель покривали соломомою — сніпками, які робили із житньої соломи, або гонтами, рідко — черепицею чи бляхою.

Стара система будови переважно виглядала так, що всі забудови — стайні, стодоли, комори, возівні і т.п. — все це будувалося під одним дахом.

Новіша система будови була вже дещо інша. Такі будови як стайні, стодоли і т.п., будували вже окремо. Було це більш практичним з огляду на випадок вогню.

При кожнім господарстві були великі подвір'я зі садками. Громадські будинки — церква, школа, попівство й читальня, де приміщувалася і кооператива, — також будовані з дерева. Читальня і школа були покриті гонтами, а церква і попівство були покриті бляхою.

Інших будинків — таких як громадський дім, чи сільський урядовий дім — у Михнівці не було.

Горішний кінець. Дещо інакше від інших частин був розміщений горішний кінець села Михнівця. Саме положення різниться і відповідає назві Горішний кінець.

Горішний кінець був розміщений таким самим порядком, як і інші частини села, тільки з тою різницею, що він віддалений від згаданої річки, яка саме тут бере свій початок десь на 500 метрів, і від згаданого гостинця — десь на 200 метрів у сторону на південь.

Забудування Горішнього кінця розміщені поміж двома потічками. Від північної сторони забудовань потічок випливає зі західного схилу, що зветься Верхом, і пливе на схід. Цей потічок впадає до другого потічка, який випливає з полудневої сторони височинного схилу, що зветься Голованів. Він звертає на схід, а опісля звертає на північ, забирає воду західного потічка вже з північної сторони забудовань Горішнього кінця і пливе на північ та впадає до згаданої річки, яка саме тут бере свій початок.

Дорога, яка проходить з заходу на схід, сполучає всі господарства Горішного кінця з одного кінця в другий. Ця дорога сполучається також з локальною дорогою, яка йде від гостинця на південь до містечка Літовища. Посередині Горішного кінця є ще одна дорога — прогін на північ, що сполучається з гостинцем.

Положення Горішного кінця — височинне, рівне, з невеликими горбами й лагідними схилами до північної і полудневої сторони.

Поля порізьблені нечисленними потічками й долинами. В полудневному напрямі — височинний горб, що зветься Глибокий і бере свій початок майже з частини Лисейків від західної сторони і на схід аж до границі сусіднього села Лопушанки Лехнєвої. Цей височинний горб має назву (частинно) Горбки і Голованів. Головна дорога, хоч і ґрунтова, але дуже важна тим, що є одинокою дорогою, яка сполучає сусідні села: зі сторони заходу село Бистрий і ген на північ, поза Магуру — село Мшанець, аж до Старого Самбора.

Люди зі всіх тих сіл, які їхали до вже згаданого містечка Літовища, мусіли їхати через Мшанець гостинцем у Горішний кінець і на ту дорогу, яка звертала з гостинця і прямувала на полудне через височину Голованів, відтак звертала наліво на схід, майже до границі Лопушанки й завертала направо на захід, на високі лази, і знову звертала на південь і сполучалася з тою дорогою, що йшла зі сходу від Турки на захід до

Літовища. Це містечко було широко знане з того, що там відбувалися великі ярмарки — найбільші на все бойківське Підкарпаття.

До північної сторони така височина простягається від границі Лопушанки Лехнєвої аж до підніжжя Магури. Ця височина називається Присліп. У цьому напрямі на північ ґрунти Горішного кінця не мають багато потоків, а ще менше долин. Від височини Прислопа ґрунти Горішного кінця більше низинні і рівні з невеликим піднесенням.

Як уже згадано вище, ґрунти простягаються в одну і другу сторону пасами — так званими прутами. На загал ґрунти не найгірші.

Характеристика і положення всіх частин Михнівця подібні до Горішного кінця.

Ґрунти Михнівця порізьблені чисельними потоками. Ті потоки стікають як з одної полудневої сторони, з височин підніжжя гори Острий і лавів, так і з другої, північної сторони, з височин підніжжя гори Магури.

Всі ці потоки впадають в одне русло, і вже в Долішному кінці Михнівця води творять досить велику річку, яка вже має назву Михнівчик.

Вона своїми водами вже рухає два млини і тартак. Дальше річка Михнівчик пропливає долиною і границею між сусіднім селом Бистрий на північ поміж горами — зі сходу гора Магура, а з заходу гора Бесіда — і пливе до наступного села Мшанця.

Церква в Михнівці. Я пригадую розповідь моєї бабуні, яка померла в 1936 році. А яка стара була бабуня, скільки мала років — ніхто не знав, ані вона також не знала.

Бабуня розказувала, що вона пам'ятала панщину, як гайдуки на конях гонили людей до праці на панські лани. Але на які панські лани, то я тоді ще не орієнтувався і не питав. У Михнівці, мабуть, таких ланів не було.

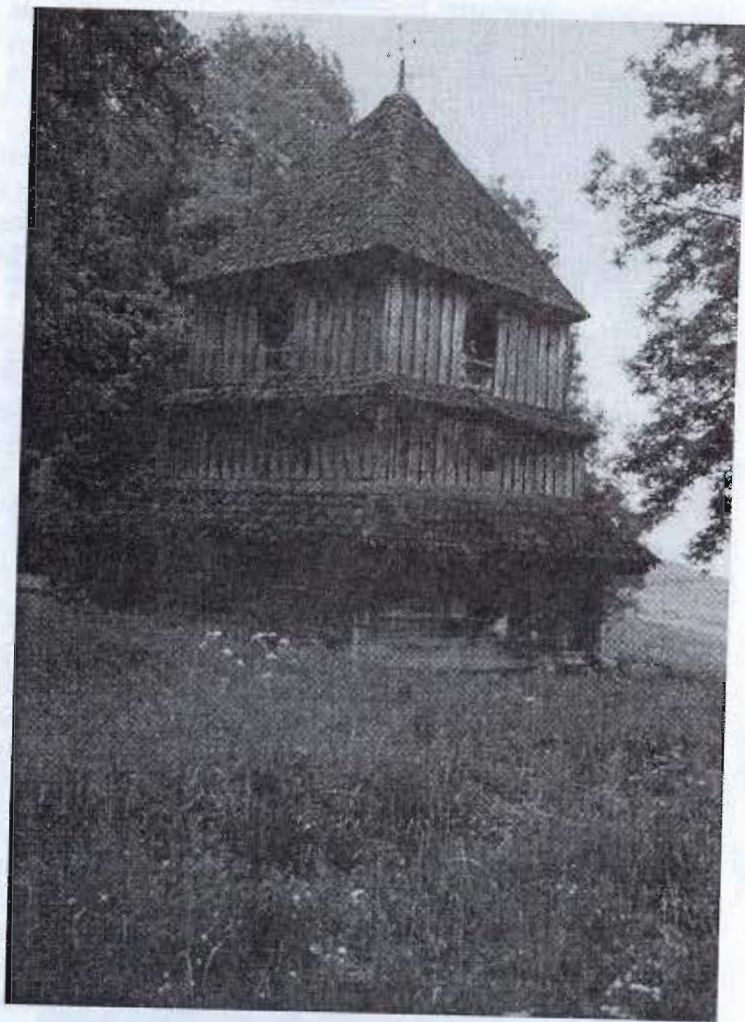
Хіба, може, на згаданий вище Широкий, що колись належав до Михнівця, а пізніше жиди так покрутили, що ті десятки чи й сотні гектарів дуже доброї землі і лісу відібрано від Михнівця. Але юридично ті землі (Широкий) таки мусили належати до Михнівця хоч би тому, що дрова на опал школи раз на рік було дозволено брати даром до останніх часів, себто до другої світової війни.

Дальша цікава розповідь бабуні була про будову церкви в Михнівці. Але чи бабуня пам'ятала, коли будували церкву в Михнівці, чи то, може, була легенда, то мені невідомо.

Бабуня розповідала, що коли в Михнівці задумали будувати церкву, то місце під будову вибрали за річкою на горбику, який називається Кичара — відразу за річкою напроти читальняного будинку в напрямі полудня. Почали приготівлятися до будови, звозили будівельний матеріал, і в короткім часі вже мала починатися будова церкви.

Церква Різдва Пречистої Богородиці, 1863 р.

Дзвіниця церкви Різдва Пречистої Богородиці.

Та одного дня зірвалася страшна хуртовина — буря, яка вхопила якусь частину з того матеріалу — мабуть, хреста, і вкинула його на тому місці, де тепер стоїть побудована церква.

Тоді зійшлися старші громадяни на раду й вирішили, щоб церкву будувати на тому місці, де вітер заніс ту частину, бо видно, що так Бог хоче.

І побудували церкву на тому місці. Це друге місце віддалене від запланованого першого десь на півкілометра в напрямі північного сходу.

Місце, де побудована церква в Михнівці. Горб, або гірка, яка з трьох сторін — полудневої, західної і північної — має вигляд штучно насипаної великої могили.

З полудневої сторони горба до гостинця лагідний схил, а з заходу й півночі глибокі западини — долини, якими пропливає потік. Цей потік обперізує горб з двох сторін і впадає до вже згаданої вище річки, яку збагачує своїми водами.

Поляна горба чи хребет, на якому побудована церква, від полудня до півночі має в промірі не більше як сто п'ятдесят — двісті метрів від заходу на схід до льокальної дороги, яка виходить від частини села, званої Лисейками, й перехрещує гостинець та прямує по вище згаданому схилі в сторону церкви. І біля самої церкви розділяє ця дорога церковну площу і цвинтар. Далі ця дорога прямує схилом цвинтаря

до долини, а відтак іде ген аж у частину Магури, що зветься Спалений чи Спаленики.

І на такому квадраті побудована чудового стилю церква й висока триповерхова дзвіниця.

Якщо те, що оповідала моя бабуня, була тільки легенда, то це місце під будову церкви було вимріяне, — кращого й вигіднішого вже не могло бути.

Щоб описати положення і красу місця, на якому побудована церква в Михнівці, слід починати від чудової природи, особливо гарної в цьому місці.

Між церквою, огорожею і цвинтарем є невелика площа, а за тою площею по стороні церковній від цвинтаря і там, де проходить згадана дорога, є досить глибока западина — балка.

При нагоді слід сказати, що площа біля церкви і дзвіниці, яка була за огорожею, була у великій пошані. Тут не можна було сваритися, не можна було вести непристойних розмов, не можна було курити.

Напроти головного входу до церкви росли дві великі липи — старі-старі, грубість яких у промірі була, певно, більше метра. По боках церкви від сходу і заходу були побудовані два пам'ятники з каменю і залізні хрести. Мабуть, там були поховані попередні парохі. Кругом — огорожа, брами з двох сторін (від сходу і заходу), все це надавало цьому місцеві велику святість.

Тепер повернемо до згаданої балки й невеликої площі, яка служила за нейтральне місце для тих, що хотіли собі покурити. Ця западина прилягає до згаданого потоку і дальших долин. Цікавою вона була тим, що кожного року на свята Воскресіння, чи, як у нас називали, Великодні Свята, була там весела розвага для молоді і старших: хлопці-парубки здобували від дівчат писанки й ті писанки кидали в балку, а там менші хлопці-доріст старалися ловити ті писанки. Часом виходило так, що писанки розбивалися до рук хлопців, або ще краще виходило з тими писанками так, як тут в Америці чи Канаді на забаві з "паями".

Дальше ця долина від церкви і цвинтаря на північ і захід простягається аж до границі села Бистрого. Ця долина враз з річкою Михнівчик, яка в тому напрямі пропливає у звужений просмик поміж гори (з правої сторони гора Магура, а з лівої сторони гора Бесіда), проходить до наступного села Мшанця.

Від церкви і цвинтаря на схід і до гостинця, який іде весь час на схід, цей горб простягається один і пів чи два кілометри до другого потоку, що випливає також з підніжжя Магури і впадає до тої самої річки в частині села, що зветься Горбок.

Ця височина має назву Вохаби. Певно, від того пішла ця назва, що на половині довжини того височенного горба від північної сторони є

великі провалля і заглибини, а такі місця в нас називаються вохабами.

Ця височина обперезана потоком зі західної і північної сторін. Подібним потоком обперезана і його східна сторона, але з тою різницею, що зі східної сторони схили горба дещо лагідніші. Зараз за тим потоком і гостинцем та річкою від північної і полудневої сторони є долина, а гостинець проходить весь час на схід і під гору.

І ця частина села зветься Долиною. Гостинець і прилегла частина ґрунтів по лівому боці річки у сторону полудня підноситься щораз вище, і цю частину ґрунтів називають Верхом. Певно тому, що вони на верху, і кругом рівні поля.

СЕЛЯНИ МИХНІВЦЯ МІЖ ПЕРШОЮ І ДРУГОЮ СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ

ПРАЦЯ СЕЛЯН

Праця селян була поділена за порами року, а також до певної міри — за статтю. То значить, що мужчини залежно від пори року виконували працю, яка належала мужчинам. Так само й жінки згідно з порою року виконували працю, яка підходила їм до виконання.

І так праця селян була розділена протягом цілого року. Як звичайно, головним заняттям селян було рільництво. Але важними були й побічні заняття, а головню виріб полотна, що був обов'язковий у кожному господарстві.

Крім того, в Михнівці були два млини, які мололи збіжжя, а при одному млинові був тартак: якщо було досить води, то там різали кльоци на дошки чи інший матеріал. Ще був один млин над потоком, що випливає з підніжжя Магури, який молов крупи з ячменю або вівса. Все це було порушуване водою.

Крім того, в селі були свої фахівці: ковалі, колодії, боднарі, будівничі, що будували хати, мулярі, шлюсарі, годинникарі, кравці, шевці, музиканти, костоправи, цирулики, ворожбити і т. п.

Одним словом, село було самовистарчальне. Мужчини восени, посіявши озимину, возили

дрова на опал, молотили збіжжя, переважно ціпами. Багачів у Михнівці не було, але заможних господарів було кілька родин.

Тепер у Канаді смішно таке казати, але в ті часи в Галичині тільки заможний господар міг мати молотарку — "керат". І таких молотарок з кінним запрягом було в Михнівці аж дві. Окремих "кератів" до різання січки, мабуть також було не більше як два.

Решта господарів виконували всю працю примітивним способом — руками. Зимовою порою по змозі їздили до лісу, возили кльоци до Устрік Долішних на тартаки. Поправляли господарське знаряддя, приготавляючись до наступної весни.

Жінки й дівчата восени приготавляли льон, коноплі і то все тіпали чи "тріпали" на таких машинах, що називалася "терлицями". З того льону чи конопель робили прядиво. В домі була одна така терлиця, чи й більше — залежно від того, скільки там було жінок і дівчат. Та праця з льоном починалася зараз по скінченні робіт у полі і тривала аж поки прядива було досить, щоб виробити відповідну кількість полотна в зимовому сезоні.

Коли вже прядиво було готове і починалася вже зима, від 27 листопада починався передріздвяний піст, що зветься Пилипівкою. В цьому пості до Різдва і час по Різдві до Великого посту перед Великоднем зветься м'ясниці. Це був

час на прядіння. В той час жінки й дівчата були зайняті весь час прядінням.

Дуже гарний звичай був вечерниці, чи вечірки. В кожній частині села вечером сходилися дівчата до одної хати прясти, і це називалося вечерниці або вечірки. На такі вечерниці приходили парубки поговорити й разом з дівчатами поспівати. Такі вечерниці тривали десь до 12 години ночі, і за цей час дівчата закінчували прясти свої кужелі й розходилися додому.

Подібні вечерниці робили і старші молоді, а також жінки. Старші чоловіки сходилися також десь до одної хати, щоб провести разом на гутірках ті довгі зимові вечори. Такі гутірки — це оповідання, що кожний пережив чи то на війні, чи в полоні, або як хтось був у Америці і тим подібне. Дуже часто старші запрошували когось з молодших або з хлопців, щоби читав газету чи цікаву книжку.

Ця система праці кінчалася при кінці лютого й починалася інша система праці.

Жінки і дівчата починали ткати полотно. По деяких селах полотно ткали мужчини, але в Михнівці полотно ткали тільки жінки.

У кожному господарстві був ткацький прилад, який звався кросна або ткацький варстат.

Різниця між кроснами і варстатом була невелика, але була. При кроснах завжди мусила бути друга особа, яка помагала при звиванні на-тканого полотна витягати так звану припусницю

з воротила, щоби можна було обернути і посунути пряжу, скільки потрібно, і назад закласти припусницю в дірку воротила.

При варстаті другої особи вже не потрібно. Там збоку є прироблений прилад, що має вирізане у формі гука, а на воротилі з пряжею колісце також з подібним вирізом, і заходить одне за друге й держить непорушно. А коли потрібно звільнити, то це робить та сама особа, яка за варстатом, — потягаючи за шнура, звільняє воротило від загучення.

Кожна жінка й кожна дівчина обов'язково повинна знати все, що відноситься до виробу полотна.

Цей час був розчислений так, щоб уся праця з полотном була покинчена хоч за два тижні до Великодніх свят. Чоловіки в тому часі також кінчали молотьбу і приготівлялися до весни: направляли плуги, борони, вози і все, що потрібне до вжитку весною при праці на полі.

Були такі місця на полі, що весною неможливо або дуже тяжко було там дістатися возом, то на такі місця потрібно було вивезти гній зимою, поки ще був сніг і земля замерзла. І на такі місця господарі старалися в тім часі вивезти саньми гній.

По закінченні цього зимового сезону починався другий — весна й роботи на полі. Переважно батьки і сини весною працювали на полі кіньми, а жінки й дівчата працювали на городі та

обходили господарку й худобу. По закінченні сівби на полі починався літній сезон. Літом береги річки й потоків вкривалися сувоями простеленого льняного полотна, котре вибілювали на сонці, підливаючи водою сіллячками. Сіллячки — це видовбані з дерева поливачки (черпаки). Таку сіллячку-поливачку кожний господар робив сам з м'якого дерева, переважно з верби чи липи.

Літом уся родина також працювала на полі, покопуючи й підгортаючи бараболю. Вся та праця виконувалася руками при допоміж так званих мотик чи сапок.

Як уже та праця була скінчена, починалися сінокоси. Сінокоси також робили всі гуртом. Чоловіки косили сіно ручними косами на покоси, так звані вали. Ті вали розкидали і грабками кілька разів перекидали все на іншу сторону, аж поки сіно висохло. Тоді складали на драбинясті вози, привозили додому і складали або на так звані оборogi, або до стодоли.

З кінцем сінокосів починаються жнива. Жнива — це найголовніша й найважливіша праця в цілому році і в цілому господарстві. Важлива праця є весною, щоб посіяти збіжжя, але ще більш важлива праця є в жнива, щоб зібрати збіжжя в найкращому стані й доставити на місце молотьби.

По жнивах починається осінь. Праця восени вже описана вище.

Так кругом цілий рік на господарстві немає перерви. Така система господарювання була в нашому Михнівці, але така система праці була на цілій Бойківщині, Лемківщині, Гуцульщині й по цілій українській землі.

Окупаційні уряди, які б не змінювалися, селянам не давали жодної допомоги.

З тої системи було виключено господарювання на центральних землях України тому, що там по втраті незалежності України в 1921—1923 та в тридцятих роках большевики зліквідували селян як класу і як господарів, а впровадили колективізацію. Колективізація — це новочасна панщина, яка по суті нічим не різниться від панщини вісімнадцятого століття.

Різниця хіба в тому, що тоді селяни мали й дещо свого власного. Новочасна колективна панщина позбавила селян усього свого власного, навіть ім'я селянина замінили ім'ям "колгоспника". Ім'я "колгоспник" пішло від того, що люди вже нічого власного не мають, а мусять працювати на однім збірнім господарстві, що зветься "колгосп".

Ця колгоспна система до 1939 року була ще майже невідома українцям західних земель України, які були під забором Польщі, Румунії і Чехословацької Республіки.

НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ

У Михнівці на високому рівні була читальня "Просвіти", кооператива "Самопоміч", а також за моїх часів на високому рівні була народна школа, яка була п'ятивідділова.

Між першою і другою світовими війнами національна свідомість Михнівця досягла високого рівня. Цей рівень національної свідомості треба завдячити в першій мірі тодішньому парохві — молодому, енергійному і великому українському патріотові св. п. о. Григорієві Канді, а опісля коротко перед другою світовою війною — його наступникові св. п. о. Коліді. Також не можна оминати мовчанкою великі заслуги учителів св. п. Теодора й Анастасії Броварів.

Під оглядом національної свідомості в Турчанському повіті чи не перше місце займав наш Михновець.

Наведу приклад: коли в 1938 р. на Карпатській Україні, що в тім часі входила в склад Чехословацької Республіки, творилася Самостійна Українська Держава, з Михнівця пішло добровольцями сім молодих хлопців у ряди Карпатської Січі. Тими добровольцями були: автор цього спогаду Василь Онуфрик, Теодор Лисейко, Кирило Пахолик, Михайло Ламанець, Василь Волощак, Стефан Макар і Михайло Крись.

А в 1939 році, коли большевицька орда заляля Західні Українські землі, то майже вся

молодь і багато старших опинилося за рікою Сяном, де вже не сягала большевицька рука, і далше — аж у Німеччині.

Позитивним для Михнівця можна зачислити ще й те, що в Михнівці не було ні одної польської родини протягом цілого його існування.

В селі були три жидівські корчми при дорозі. Їх власниками були Ноїх, Гершко і Хаїм. Вони мали землю, яку набули лихварським шахрайством і обманом від селян, а крім того займалися дрібним гандлем та були на послугах окупантів і донощиками в поліції. Хаїм мав ще водний млин і тартак.

Були ще дві жидівські родини на границі від містечка Літовища, а називалися Ліба і Маня. Їх діяльність і заняття було таке саме, як тих трьох у селі. Маня мала великі земельні посілости із забудовами, подібно як фільварок.

Мабуть, ті жиди ще за австрійських часів так покрутили, що від Михнівця відібрано, як уже згадано, громадські землі під назвою Широкий. Як виглядало з оповідання моєї бабуні, яка пам'ятала панщину, що гайдуки гонили людей на працю на панські лани, то, напевне, тими панами були жиди, нащадками яких була ця Маня, а лани — ті землі, що їх відібрано від Михнівця (це моя опінія).

Тому, що моя генерація в тому міжвоєнному періоді кінцевих років до другої світової

війни була вже цілком активною, я можу сміло висловити свою думку про національну свідомість нашого села.

Національна свідомість Михнівця проявлялася під кожним оглядом суспільного громадського життя. На високому рівні стояла кооператива "Самопоміч" під кличем "свій до свого", читальня "Просвіти" мала велику бібліотеку, яка була завжди в рухові. Вся українська преса, яка тоді виходила в Західній Україні, знаходилася в читальні "Просвіти". Її також передплачували поодинокі господарі.

Всі національні свята відзначали підпільним способом, охороняючись від переслідувань польської поліції.

Символічні стрілецькі могили з березовими хрестами в часі Зелених Свят появлялися кожного року — високі могили, висипані невідомими руками протягом одної ночі.

В часі, коли відбувалися всенародні вибори до польського сейму чи сенату, наша молодь вже від чотирнадцятого року життя була покликана до праці на той час. Їхнім завданням було перевіряти перехожих, що йшли віддавати свої голоси до урни, які в них балоти. Якщо хтось мав зі собою урядового балота, то ті юнаки їм обмінювали — давали балоти українських послів чи сенаторів, а урядові від них забирали й нищили.

При читальні "Просвіти" були зорганізовані самоосвітний і аматорський гуртки, які були

дуже діяльні. Ті гуртки були під доглядом вже згадуваних вище парохів св.п.о. Канди і св.п.о. Коліди. Часто тими гуртками керували студенти, які майже щороку перебували в вакаційнім часі і замешкували у згаданих отців парохів. Був зорганізований молодечий хор також під проводом отців парохів.

Слід згадати, що до національної свідомості нашого села й околиць велику працю поклав св.п. Еміліян Децик. Світлої пам'яті Децик, перебуваючи в нашій околиці, жертвенно працював у тому напрямі. Він був переслідуваний, гнаний, укривався від горезвісної польської поліції, поклав велику працю серед нашої молоді.

Крім мистецьких ділянок, дуже гарно була розвинена спортова ділянка, а головню сітківка, чи, як у нас називали, — відбиванка. Останніми роками перед другою світовою війною на високому культурному рівні відбувалися товариські зустрічі з молоддю сусідніх сіл — чи то на мистецьких виступах — таких, як аматорські вистави, чи концерти, чи у спортових змаганнях у сітківку. Дуже гарне враження робила молодь нашого села у поведінці на звичайних забавах з танцями, які відбувалися в читальні "Просвіти", де запрошувано гостей із сусідніх сіл. В ході забави давано першенство танцювати гостям, а свої забавлялися в міру вільного місця. Це все є високий прояв національної свідомості молодшого покоління.

Старша генерація і батьки в тому напрямі розвитку давали добрий примір до наслідування молодшим.

Пригадую такі моменти, коли поляки взяли собі за мету польонізувати українське населення Галичини і всіх земель, що опинилися під їх пануванням, в тому числі й наше село Михновець.

Поляки починали свою польонізаційну працю від шкіл, впроваджуючи польську мову, а українську мову зробили підрядною. В останніх роках до другої світової війни вже була лише одна година української мови в тиждні. Наші батьки робили протести проти того ганебного вчинку поляків, але це не принесло ніякої користі і так залишилося аж до кінця їхнього існування — себто, до вибуху другої світової війни в 1939 році.

Дальше поляки звернули свою польонізаційну акцію в напрямі прізвищ поодиноких громадян. Особи, прізвища яких мали закінчення -ські й -ич, могли підписувати відповідні заяви, щоб мати привілей належати до так званої "ходачкової шляхти", а згодом — одержати свої шляхетські герби.

Тим часом ті, що підпишуть, одержать по кілька кілограмів білої муки. Такий підлий підхід польського уряду був спрямований на винародовлення українського народу.

А щоб дістати яку найгіршу працю, то потрібно було змінити метрику. Навіть на таку працю, як товкти каміння на дорозі за пару сотиків на день, треба було змінити метрику. Наші селяни твердо держалися того, що мали, й не піддавалися ніяким обманам, а радили собі як могли.

Михновець мав коло 200 домів чи господарств включно з двома присілками, які, як вже згадано вище, почали творитися в кілька останніх років перед другою світовою війною.

Варта уваги ще одна справа, яка відноситься до національної свідомості і яку я добре запам'ятав. У 1934 і 1935 роках у сусідньому селі Лип'є відкрито великі нафтові джерела.

І компанії, які називалися "Польмін" і "Карпатія", оформили купівлю землі від селян, почали працю над будовою шибів і запасних резервуарів. Пустивши в рух машини почали верчення. По короткім часі стався несподіваний вибух ропи — такий великий, що ця ропа залляла поблизькі потоки й тими потоками спливала аж до нашої річки Михнівчика.

Ті поля, на яких так успішно відкрили ропу; прилягали до наших михнівських піль. І якщо цей підземний нафтовий басейн є вже тепер відкритий на їхньому полі, то, без сумніву, цей басейн простягається і на наші михнівські поля. Ті компанії задумали закупити й нашу михнівську землю напроти вже чинних шибів.

Вони вислали своїх агентів у Михновець купувати поля під видобуток нафтової ропи.

Вони купували не поверхню землі, а те, що під землею. Кожний господар, який продасть землю має право дальше вживати ту землю так, як до цього часу. А коли б інженери призначили будувати шиб і почали б витягати ропу, тоді цей господар, чиє поле, ще окремо дістане чотирнадцять відсотків бруто від видобутої ропи; також буде запевнена праця для членів родини при видобуванні ропи. На чиєму полі будуть будувати резервуар — себто збірник, то також буде ще окремо заплачено за поверхню.

Ті компанії платили за морг 25 злотих. В загальному можна сказати, що інтерес не був злий для господаря, бо він тут нічого не тратив, тільки міг заробити, якби поклали шиб на його полі. Але наші господарі здержалися і не хотіли запродати своїх піль чужинцям, незважаючи на ті користі, які вони могли б мати.

По згаданому вибухові нафти — ропи та справа стала голосною: стало широко відомо, що в тих околицях знаходяться великі басейни нафтової ропи. Тою справою зацікавилися також у Львові деякі наші підприємці і зорганізували свою українську компанію та приїхали в Михновець купувати поле під видобуток нафтової ропи.

Наші селяни віднесли до них прихильно й запродали їм потрібну кількість землі під будову одного шибу напроти вже чинних нафтових копалень на липецьких сусідніх полях. Після ко-

роткого часу наша українська компанія почала доставляти машини, потрібні до верчення і матеріал до побудови шибу. Місце, на якому мав бути побудований шиб, називалося Горбки — напроти згаданих вище копалень компанії "Польмін".

Коли український шиб вже був побудований і готовий до починання праці, тоді святково відбулося відкриття і посвячення шибу та всіх копальняних забудовань. В часі тих релігійних обрядів відбулося Хрещення українського шибу й дано шибові ім'я Данило в честь найбільшого й найславнішого володаря Галицько-Волинської Держави князя Данила.

Шиб "Данило" почав працювати, і протягом кількох тижнів провертіли понад 600 метрів, але нафтової ропи не було. Вертіли далше і все без успіху, аж натрапили на дуже тверду підземну скалу, яку пробували пробити та дарма: ламалися свердли, а успіху не було ніякого. З великим сумом і розчаруванням треба було капітулювати й понести колосальні матеріальні втрати, бо в тому місці нафтових покладів, мабуть, не було.

Так трагічно закінчилося пошукування за нафтовою ропою. На превеликий жаль, компанія — себто кілька відважних наших підприємців — втратила все, а для Михнівця залишилося гірке розчарування та й ох...

ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ МИХНІВЦЯ

Як в усіх підкарпатських селах, так і Михнівці, в тій ділянці господарського життя щораз більше відчувалася криза.

Головними причинами зросту тої кризи були брак землі та побільшення населення. Всіх господарств — заможних і менш заможних, а то й безземельних — у Михнівці було коло двохсот, а осіб (душ) — від тисячі до тисячі п'ятисот, коли взяти під увагу вже дорослу й доростаючу молодь, яка взагалі була здана на ласку приділеного участка батьківської землі, бо іншого виходу не було.

Польський окупаційний уряд справою селян, а ще українців не займався зовсім. А про будь-яку працю не можна було й думати. Польонізація українських земель Західної України останніми роками перед другою світовою війною набрала великих розмірів. На розпарцельовані фільваркові землі навозили поляків із західньої Польщі й оселяли їх цілими колоніями — так званими осадами. Осадники мали великі привілеї. Їм уряд давав землю і допомогу розвинути господарку за дуже малу плату й на довгороченцевий час.

Українцеві на своїй землі тої землі не вільно було купити ні за яку ціну.

Останніх кілька років перед другою світовою війною почалися масові уходи зі села й по-

селення на Лазах. Причина тих уходів вже сказана вище. Перенаселення, роздріб господарств на щораз менші частини само по собі призводило до зuboжіння.

ЕМІГРАЦІЯ

Коли взяти під увагу економічний стан Михнівця, то все ж таки знаходилися відважні люди, які, якщо була нагода, покидали свої бідні господарки й виїжджали в незнаний далекий світ шукати кращої долі або їхали з метою заробити гроші, повернутися й поправити свою господарку.

Загально еміграцію можна поділити на три періоди.

Перша еміграція — до першої світової війни. Ця еміграція була заробіткова. Емігрували люди до Північної Америки, як хто мав змогу заплатити собі подорож, а бідніші їхали до Німеччини чи до Прусії.

Друга еміграція по першій світовій війні була дещо подібна до першої, але вже мала дещо інший характер.

Різниця була в тому, що поодинокі люди були переслідувані новим окупантом наших земель — поляками. Окупант переслідував одних за участь в українській армії, або взагалі хтось не подобався окупантові й був переслідуваний.

Такі люди мусіли покидати село й назеле-но переходити границю до Чехословаччини, або шукати можливості емігрувати за море, переважно до Північної Америки й Канади. Така можливість прийшла в 1927 — 1928 роках. Хто міг собі оплатити подорож, той міг емігрувати за море. Їхали переважно до Канади.

Коли виїжджали свідомі одиниці, польська влада не робила ніяких труднощів українцям — ще й раділа, що позбудеться неспокійного елемента. З тої нагоди скористало з Михнівця понад десять осіб, які виїхали в Канаду.

Деякі з них повернулися, а деяких застала друга світова війна. Кілька осіб з Михнівця емігрувало до Південної Америки, а по тридцятих роках ще кілька осіб емігрувало до Франції.

Отже, як видно, що й ця хвиля другої еміграції в більшості належала до першої заробіткової еміграції.

Зовсім інший вигляд мала третя хвиля еміграції. Ця еміграція була масова й виходила з різних прошарків суспільства, й тому цю еміграцію не можна зачислити до зарібкової еміграції, хоч і тут велике число осіб належало б туди. На загал цю третю еміграцію прийнято називати політичною еміграцією, і так треба додержуватися того терміну.

Початком третьої еміграції можна зачислити 1939 рік. У тому році німці розбили польську державу, яка перестала існувати, але,

на жаль, на її місце приходив другий окупант, ще гірший — большевицька Москва.

І в тому 1939 році була масова втеча молоді обох статей, а також і старших на захід. Ця втеча була викликана страхом перед большевиками, які по договорі з Гітлером окупували наші землі. Частина втікачів залишилася в так званому Генеральному Губернаторстві на нашій Лемківщині, а частина виїхала в Німеччину.

Коли в 1941 році німці вдарили по своїх союзниках большевиках і відсунули їх з наших земель на північ, тоді майже всі повернулися назад до села за винятком кількох молодих, які не могли покинути праці в Німеччині.

В часі окупації наших земель німцями знову почалася нова хвиля еміграції, але то вже була примусова еміграція самих молодих хлопців і дівчат до праці. Німці забирали молодих людей до тяжких робіт і поводитися з ними як з невільниками, без права повороту назад до своїх родин. Деяким одиницям пощастило втечею вирватися з тої німецької неволі, але це було дуже ризиковано, якщо б утікача зловили, то неминучий каєт¹, а там відомо яка доля.

Деякі з нашого села залишилися на місцях праці аж до капітуляції — себто до кінця війни. Але ще одна хвиля виходу із села в невідоме зав-

¹ Каєт — німецьке KZ (Konzentrationslager) — концентраційний табір.

тра відбулася в 1944 році, коли большевицька орда вдруге зайняла українські землі.

Тим разом молодим і здоровим людям залишилося до вибору два виходи: або в ліс у партизанку, або йти на захід у невідоме, що принесе завтрашній день. І так частина наших селян пішла в ліс, а друга частина наших селян опинилася на заході, знову в Німеччині.

Коли вже був кінець війни й німці програли, а всі чотири партнери, які їх розбили, поділили Німеччину поміж себе, кожна людина зі східноєвропейських країн, в тому числі й українці, які знаходилися на німецькій території, старалися не потрапити в ту частину Німеччини, яку зайняли большевики. Кожний як міг дістався в ту частину, яку зайняли аліантські¹ війська.

В тих частинах — так званих зонах, що зайняли американці, англійці і французи, почали організуватися табори біженців східноєвропейських народів, які не бажали повертатися під комуністичний режим. Такі табори оформлювалися за національністю, і опіку над тими таборами перебрала міжнародна організація, що звалася УНРА. В багатьох з тих таборів переміщених осіб (так званих ДП-таборів²) були наші селяни. Ті табори тривали майже чотири роки, і в тім часі опікунська організація старалася розіслати

¹ Аліанти — союзники, держави антигітлерівської коаліції.

² Від англійського DP (displaced persons — переміщені особи)

тих людей по всіх країнах вільного світу, які годилися прийняти певну кількість тих людей. Так прийшов довгожданий час, що почали розвозити людей по всіх країнах вільного світу включно з Південною Америкою.

Не знаємо точно статистики, скільки наших сільчан з колишнього села Михнівця опинилися на еміграції.

Але коли взяти під увагу ті країни, в яких поселилися наші сільчани, хоч немає навіть приблизного числа, то все ж таки є досить поважне число. Не буду наводити кількості, бо на те не маю точних даних, але для орієнтації наведу ті країни, в яких поселилися наші сільчани, хоч також можуть бути певні неточності: Німеччина, Бельгія, Англія, Франція, Північна Америка, Канада, Австралія. Можливо, що є ще більше країв, в яких поселилися наші сільчани, але мені невідомо.

ОБРЯДИ І ТРАДИЦІЇ СЕЛА МИХНІВЦЯ

ДЕЩО З ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ В МИХНІВЦІ

Зазначую, що подаю тут тільки дещо тому, що це — нелегка справа тут у Канаді по таких довгих літах відсутності із села. Щоби дати точний опис, то, без сумніву, потрібно зробити розвідку на місці зі старшими людьми, які могли б не тільки розказати все, а й наспівати тих чудових обрядових пісень (ладканок).

Ще хочу звернути увагу, що ті весільні обряди чи традиції різняться: майже в кожному селі є якісь більші чи менші різниці. Я описую тільки те, що мені залишилося в пам'яті по таких довгих літах мого виходу зі села.

Коли вже хлопець і дівчина погодилися між собою і ніяких перешкод немає, щоб вони побралися, тоді вони заручаються: хлопець дає заручиновий перстень дівчині і вона тоді є вже його нареченою. Потім хлопець висилає одного або двох старших людей (вони називаються сватами) і сам іде з ними до батьків молодої. Завдання сватів є розказати батькам молодої, чого вони прийшли. Коли батьки молодої годяться, сватів приймають, гостять, а при тім менше-більше договорюються, яке віно батьки можуть дати своїй дочці. Як уже домовилися і про згоду і про віно, тоді молода обдаровує їх рушниками.

Потім батьки молодої, якщо мало знають молодого, збираються і їдуть чи їдуть до батьків молодого на так звані обзорини. А після того батьки молодого й молодої їдуть до адвоката й роблять контракт, що вони дають своїм дітям.

Приготування до весілля. День перед вінчанням (шлюбом) молода з дружкою, а молодий з дружбою йшли по селі просити на весілля. У Михнівці був звичай мати тільки одного дружбу й одну дружку. На весілля просили родину й ближчих знайомих.

Молода з дружкою були зібрані майже так, як до шлюбу. Мали на голові вінки з барвінку, в які були вплетені квіти й колоски збіжжя. А як не було квітів зимою, то вплітали штучні квіти або тоненькі різнокольорові стяжки. Ззаду до вінка були причеплені довгі й широкі різнокольорові стяжки, які сягали до колін.

Молода і дружка були вбрані майже подібно, з тою тільки різницею, що молода мала дещо більше стяжок на плечах і дещо грубший вінок на голові. Мали вишивані сорочки, на грудях коралі, а на шиї — понанизувані з дрібненьких і різнокольорових пацьорків нашійники чи намиста. Сорочки були з доморобленого тоненького полотна, яке називали повісм'яним полотном. Воно було тонке й дуже гарне, роблене окремо з дуже гарного прядива.

Спідниці з різних квітистих матеріалів досить широкого стилю. Спереду — вишита запаска. В стані були заперізані різнокольоровою

"крайкою". На ногах мали черевики. В холодний час або зимою молода і дружка зодягалися в "горсети" або "лейбики" без рукавів.

Молодий і дружба мали китичку і квітку з лівого боку на капелюсі чи шапці, сорочки, вишивані бойківським стилем. Зодягнені були у чемерки або в куповані куртки. На ногах мали черевики й портки, роблені зі свого полотна, або чоботи і райтки куповані. За поясом з лівої сторони була заложена хустка в різнокольоровими квітами.

Дружба мав палицю, закінчену гарною залізною сокиркою. Просити на весілля йшли день перед вінчанням — шлюбом. Молода з дружкою, а молодий з дружбою, але окремо.

Входили в хату, віталися: "Слава Ісусу Христу!", — і молода перша: "Просили Вас тато й мати, і я вас прошу прийти на весілля". Дружка: "Просить Вас молода, і я вас прошу прийти на весілля".

Молодий і дружба ходили просити день перед шлюбом, переважно вечером, і ходили зі співом. Коли входили в хату, віталися: "Слава Ісусу Христу!", — й молодий перший: "Просили Вас тато й мати, і я вас прошу прийти на весілля". Дружба: "Просить Вас молодий, і я вас прошу прийти на весілля".

Господарі дякують за запрошення і, якщо то родина або добрі приятелі молодого чи молодої, то ще й гостять.

Так само ввечері перед вінчанням до молодої сходилися старші жінки, — так звані свашки, і дівчата, які вили вінці і при тому співали різних весільних пісень — веселих і сумних — "ладкали".

В день вінчання як у молодої, так у молодого збиралися гості, але в молодої було тихо, без музики.

Там вбирали молоду й приготівлялися до приходу молодого з боярами. В молодого був рух: музики грали, гостилися й збирали боярів йти чи їхати до молодої, а звідтам — до церкви.

У Михнівці був звичай, що кожний запрошений батько родини чи хтось зі старших брали курку чи когута під пахву й приходили на весілля. Тих курок здавали й десь за стодолю різали та приготівляли кухаркам до варіння. Вже день перед вінчанням кухарки варили теляче або свиняче м'ясо, приготівляли, щоб було готове на відповідний час.

Музика складалася головню з скрипки, баса, бубна. Часом були дві скрипки. Весільні гості молодого на чолі з боярами збиралися з музикою і йшли чи їхали фірами (залежно від того, як далеко було) до молодої.

До кожного весілля треба було мати когось, що вмів усім провадити. Такого аранжера називали старостою, і він був за все відповідальний.

Коли прийшли чи приїхали на подвір'я молодої, то там стрінула їх несподіванка, бо перед ними замкнули двері й не хотіли їх впустити в хату. І тут якраз староста мусив уживати всіх своїх філософій, щоб переконати, чого вони сюди приїхали.

Коли вже домовилися, що відчинили їм двері й молодий зі своїми боярами увійшли в хату молодої, там молодого знову стрінула несподіванка.

Молода вже була готова до шлюбу й сиділа за головним столом. Але біля неї сидів хтось з молодших братів або молодий хлопець з родини, який не хотів пустити молодого за стіл до молодої.

І знову староста мусив уживати свого вміння, щоб і тут переконати молодика, що це місце належить молодому й він повинен його звільнити, очевидно — за викуп. Староста домовляється з молодиком — п'ять, десять чи п'ятнадцять, а коли приходить до згоди, молодий дає гроші хлопцеві й той звільняє місце, а молодий сідає біля молодої.

В той час саджають за столи всіх гостей молодого, а свашки співають і музика грає весь час.

Коли погостилися, виходять з-за столу й збираються до відходу, а староста три рази просить батьків Благословення. Батьки відповідають: "хай вас Бог Благословить". Свашки весь час

співають відповідних до цього моменту пісень. Молоді клякають перед батьками, й батьки їх благословляють в їхню дорогу до шлюбу.

Потім дружба своєю сокиркою хрестить одвірки хати й держить посередині одвірка, а молодий з молодою виходять попід ту сокирку на подвір'я. На подвір'ї збираються на чолі з музикою, а в тім часі дружба обсіває кругом молодих і бояр збіжжям — переважно вівсом.

Потім відходили, а якщо до церкви було далеко, то сідали на фіри на чолі з музикою й від'їжджали до шлюбу. По шлюбі всі приходили чи приїжджали до хати молодої. На почесному місці саджали за стіл молодих і всіх гостей, що прийшли з молодими від шлюбу.

Столи були застелені білими обрусами, а на них наставляно хліба, мисок. Перед кожним була ложка, а також чарка до горілки. Давали зупу — курячу або на костях, добре заправлену перцем і часником, варене теляче і куряче м'ясо, а також голубці й вареники, росіл і свинину.

Музика грала весь час. За столи саджали все свіжих гостей, які ще не їли.

Свашки співали пісні, які відносилися переважно до молодої і називалися "ладканням". Свашки — як молодої, так молодого — хором співали таких пісень, що молода мусіла плакати, бо в піснях згадувалося, що вона прощається зі своєю матусенькою, батьком і родиною, зі своїми подругами і т.д.

Коли вже досить набавилися, гості молодого, бояри збиралися до відходу. Прощаючись з батьками й гостями молодої, забирали молоду й відходили чи від'їжджали до молодого.

В хаті молодого знову церемонії: свашки зі своїми піснями "ладканням" і серцещипательні слова в цих піснях, звернені до молодої, що в свекрухи так їй не буде, як коло рідної мами і т.д., а це в молодої знову витискало сльози з очей. В часі тих церемоній саджали за столи молодих і гостей, а музика весь час грала.

На такі весілля часто приходила молодь — хлопці й дівчата, — хоч прошені не були, щоби потанцювати. Коли закінчено гостину й повиходили з-за столів, то перші пішли танцювати молоді, а потім танцювали всі. Музика грала, а гості співали й танцювали.

В тім часі свашки приготувляли молоду до "пов'язання". Коли дружба закликав до уваги, все затихло. Приходить після шлюбу друга й остання найголовніша частина весільних обрядів: пов'язання молодої.

Свашки ставили посеред хати крісло або стілець, молода сідала, а при тому свашки весь час співали — "ладкали". Молодій розплітали коси, розчісували волосся і закручували на голові, більше до задньої частини, робили чубок і накривали хустиною. Колись давніше в Михнівці жінки мусіли носити "чипець", але за моєї пам'яті цього вже не було.

По тій церемонії музики знову почали грати. Першенство до танцю мали молоді, а опісля всі.

В домі молодої збиралися гості на чолі з музикою і йшли чи їхали до молодого. То називали "прийданами". Але чи вони везли зі собою це придане молоді, чи так йшли — то я цього не пам'ятаю. Коли прийдани прийшли до молодого, то знову починалася гостина. Саджали за столи, давали їсти й пити. По гостині, якщо то було літо, то грали дві музики — одна в хаті, а друга в stodолі чи на подвір'ї.

Так бавилися аж до ранку. В міжчасі молоді залишали все й непомітно виходили і йшли спати до комори. На тому весілля офіційно було закінчено.

ПОХОРОН У СЕЛІ

На загал селянство ставилося з глибокою побожністю до смерті, і кожний похорон у селі ставав подією — все ж таки вмирала людина, яку всі знали, — чи то був старий, дорослий, молодий чи малий. Сходилася рідня, сходилися ближчі й дальші сусіди, щоб потішити родину й віддати останню прислугу небіжчикові.

Ніяких похоронних заведень у селі не було, хіба сама трупарня на цвинтарі, але там тримали тих небіжчиків, що померли неприродною смертю або померли серед невияснених обставин. Тоді тіло тримали в трупарні, аж поки

приїде комісія з Турки і встановить причину смерті. Приїзд такої комісії тягнув за собою слідство, арешти й суд, що вінчався для когось в'язницею на довгі роки.

Але при звичайних обставинах тіло небіжчика лежало в хаті. Коли в селі хтось помер, то перше давали знати до священика й до громади. Про смерть сповіщали дзвоном у той спосіб, що паламар чи дзвонар дзвонив у одну крису найбільшого дзвона, і вже всі знали, що в селі хтось помер. З церкви приносили свічки і хрест, які ставили коло небіжчика. Також приносили книгу — псалтир, яку читали на зміну цілу ніч.

Кликали майстра робити трумну (домовину) і хрест, який закопували на гробі. На цвинтарі копали гріб за чергою, і ті, на кого припадала черга, йшли копати гріб. Переважно гріб копало двоє людей, а зимою більше — з огляду на замерзлу землю.

Тіло тримати довго, особливо літом, було неможливо, і тому похорон відбувався на другий або на третій день.

По священика висилали підводу, і кількох молодих хлопців висилали до церкви по хоругви і хрест.

Коли священик і дяк закінчували похоронні відправи, закривали домовину й накривали зверху полотном. Як виносили домовину з хати, то легко вдаряли до порога три рази на знак, що небіжчик прощається з тим домом. Домовину

клали на другу підводу, яка їхала за підводою священика.

На подвір'ї похоронний похід оформлявся таким порядком: на самому переді походу йшов з хрестом, за ним хоругви, підвода із священиком, підвода з домовиною, родина і на кінці — увесь похоронний похід. В часі походу весь час дяк і люди співали жалібне "Святий Боже". Якщо похорон був далеко від церкви, то під час похоронного походу священик задержував похід кілька разів і читав св. Євангелію.

Коли похоронний похід приходив під церкву, брали домовину до церкви, де відправлялася св. Літургія — Служба Божа. По Службі Божій виносили домовину з церкви на цвинтар і опускали в яму. Над гробом священик ще відправляв надгробні відправи й запечатував гріб. На кінці ставили хрест і засипали гріб.

ІНШІ ОБРЯДИ І ТРАДИЦІЇ СЕЛА МИХНІВЦЯ

Якщо брати під увагу релігійні й обрядові традиції селян, то побачимо велике прив'язання і тверду віру до всего, що сполучує людину з Богом і його законами. Але велика сила вірувань залишилася ще з дохристиянських часів, і ті вірування сполучено з християнством, що одне другому не перечить.

І так, коли візьмемо святкування Різдва Христового, побачимо, скільки там різних вірувань, пов'язаних з тим святом. Хоч би навести кілька таких прикладів, які залишилися в пам'яті ще з дитячих років, бо такі речі ніколи не забуваються.

Саме приготування до святого вечера перед Різдом: того дня кінчали роботу в stodolі й біля худоби, на всі три, чи чотири дні наготовлено січки і всякого корму для худоби. Всюди в господарстві взірцевий порядок. Приготовлено сіно на стіл і дідух — соломі, яку будеться розкидати по хаті. Так само робили перевесла зі соломі й обв'язували ними всі овочеві дерева в садку. Це все приготував батько й старший син, щоб усе було готове на вечір.

У хаті жінки й дівчата приготували вечерю. Варили, щоб було дванадцять страв, пекли паляниці й хліб.

Менші діти прибирали ялинку. Прибори до ялинки були примітивні, бо все треба було робити з паперу, а навіть свічки треба було робити з воску.

Коли вже все було готове, то всі заглядали до вікон, чи вже зійшла перша зірка й тоді почнеться свята вечір.

Треба взяти під увагу, що в цей день був строгий піст.

Коли на небозводі появлялася перша зірка, батько і старший син вносили сніп збіжжя —

дідуха й солому до хати. Сніп клали за столом у куті, сіно клали на стіл і застеляли обрусом, а солому розкидали по цілій хаті, додаючи ліскових горішків.

Всі менші діти качалися по тій соломі, а при тому шукали за горішками й наслідували звук худоби: мукали, як корови, іржали, як коні, або мекали, як овечки.

Батько або старший син закладали під стіл між столові ноги господарське знаряддя: сокиру, частину плуга (так зване переднє залізо) і т.п., а наверх обмотували ланцюгом ноги стола, куди заходилося за стіл.

Мати або бабуня сипали на печі зерно на купку і при тому наслідували квочку, щоб весною курки квочали.

Потім засідали за стіл до святої вечері. Всі ногами терли під столом до цього знаряддя — мабуть, на те, щоб були здорові ноги.

На столі під обрусом обов'язково був покладений часник як символ здоров'я. Він належав до дванадцяти страв. До окремої миски кидали кожної страви, яку подавали на стіл, і ту миску ставили на другому кінці стола. Це було для тих, які відійшли з цього світу, але була віра, що вони прийдуть вночі на вечерю.

Як уже всі сиділи за столом і засвічено свічку, що була вмощена на хлібі, батько як голова родини сам промовляв або поручав комусь,

переважно з менших дітей, провести вголос молитву.

По молитві батько починав вечерю. Перша була кутя. Батько набирав у ложку куті й кидав до стелі, і як та кутя причепилася до стелі, з того ворожили, який буде врожай у біжучому році.

Що таке кутя і з чого її приготровляють? Кутя — це дуже смачна й символічна страва. Їдять її раз у році — на святий вечір перед Різдом. Кутю приготровляли з обмеленої (або як називали, упиханої) пшениці, варили, а тоді заливали медом і засипали маком, вихолоджували і їли. Дуже смачна. І так по черзі їли борщ з грибами й так званими вушками, вареники, голубці (це все на олії), обов'язково рибу і так аж до дванадцяти страв.

Коли закінчено святу вечерю, ще раз усі вголос помолилися й почали колядувати. Переважно першою колядкою була "Бог Предвічний народився", а опісля — інші колядки.

При тому хлопець чи дівчина — одне з них, хто був і буде літом пастухом до худоби, — збирали всі ложки зі столу й робили зі соломи перевесло й ті ложки зв'язували тим перевеслом до купи, щоби літом худоба на пасовиську не розбігалася, а держалася купи.

Потім молодь і старші збиралися разом і йшли по селу колядувати. Колядники ділилися на групи — старі і молодь, але вся коляда була на одну ціль, яка була призначена вже наперед. Ко-

ляду збирали у формі збіжжя або грошей: хто що міг дати, те брали. Тих, що тим займалися, називали міхоношами.

Молодь ходила колядувати зі звіздою. Звізду робили переважно зі старого решета, обклеювали кольоровим папером і наклеювали звізду, а всередині засвічували свічку.

Цей ночі на Святий Вечір цілу ніч по хатах світилося світло каганцями, або нафтовими лампами.

У Михнівці було багато придорожніх фігур, зроблених хрестів з тесаного каменю, і цього вечора й перед Богоявленням цілу ніч світилися лампадки.

Часом молодь приготувляла вертеп, із тим вертепом вже заходили в хату. Вертеп складався з таких акторів: три царі, пастушки, ну й обов'язково був жид, або коза і т.п. На Святий Вечір дорослі дівчата виходили на двір слухати, з якої сторони загавкає пес, то з тої сторони треба сподіватися сватів до хати.

Такий настрій тривав до Нового Року. Увечері перед Новим Роком були веселі забави для молоді — так званий "Маланчин вечір". На Новий Рік рано збиралися до церкви, і при умиванні обов'язково в руках мусіла бути монета, і з тою монетою треба було вмивати лице. А це для того, щоб цілий рік при вас держалися гроші.

Повернувшись з церкви на Новий Рік, вимітали й виносили дідуха — соломі й там десь на горі палили.

А малі хлопці насипали збіжжя в батькову рукавицю та йшли до сусідів і ближчих знайомих вінчувати і при тім посівали по хаті тим збіжжям.

Цикл різдвяних святкувань тривав аж до Стрітня, 15 лютого.

Також великі торжества й приготування до них, а з тим пов'язані й різні вірування, були на другий святий вечір — Богоявлення Господнє або Водохреща, Йорданські Свята.

Цей святий вечір подібний до різдвяного з тою різницею, що він більш убогий. Вже не обов'язково дванадцять страв, нема дідуха. Цей святий вечір називали також Коров'ячим святим вечором. Приготування до цього святого вечора було майже те саме. Так само строгий піст і все інше те саме, що на різдвяний.

Коли появилася перша зірка, то батько брав паляницю, завивав обрусом, кликав дітей, які вже не боялися худоби і йшли до стайні та давали кожній скотині кавальчик паляниці.

Повернувшись до хати, засідали за стіл, помолилися і вечеряли. Було таке повір'я, що цей ночі худоба говорить між собою. По вечері співали щедрівок, а потім молодь сходилася разом і йшла по хатах щедрувати. Тут уже ніхто за

це не платив, але в кого щедрували, кликали до хати і вгощали чим хто міг.

Рано на Богоявлення, чи як у нас казали, на Йордань, ще в ночі всі йшли до церкви, брали зі собою посуду на свячену воду. У Михнівці святити воду на річці, віддаленій від церкви десь на 300 метрів. Там ще на святий вечір уже була приготована ополонка й вирізаний з леду хрест.

По Літургійних відправах всі виходили з церкви на чолі з хоругвами і священиком. Вся процесія йшла на річку й там відбувалося водосвяття. По водосвятті кожний, хто мав посудину, набирив свяченої води й чимскоріше всі йшли до дому.

Вдома батько брав свяченої води до відра і йшов кропити кругом хати і всю господарку.

Попивши свяченої води, вся родина сідала до сніданку. По сніданні робили хрестики з паперу або розмішували муку й тим тістом робили хрестики на одвірках хати, сволоках, а також назовні на одвірках комори і т.п.

До цих релігійних обрядів і традицій слід зачислити також святкування Воскресіння Господа нашого Ісуса Христа чи, як у нас називали, Великодні Свята. Ті святкування відбувалися урочисто й весело. Приготування до тих святкувань проходили з великою дбайливістю. Малювали й поряdkували хати всередині й назовні. А вже найбільша присвята була звернена для писання писанок. В останній тиждень Великого По-

сту був Страстний тиждень. У четвер ввечері в церкві відправлялися Страсті і читання дванадцяти Євангелій.

Велика п'ятниця — це день похорону Господа нашого Ісуса Христа. Цього дня не можна було виконувати тяжкої праці, а також був строгий піст. Церква була цілий день відчинена й одні люди відходили, інші приходили до Плащаниці. Можна було виконувати таку працю, як поряdkувати на цвинтарі біля гробів, поправляти огорожу біля церкви і цвинтаря.

Субота — це був день, в який пекли паски і приготувляли харчі до свячення.

У Михнівці пекли паски великі, переважно із житньої муки. Дуже часто траплялося так, що посадили паску до печі, а коли вона спеклася та ще й підросла, тоді при витяганні з печі мусіли розбирати челюсті (це той отвір до печі). Таку паску святити мусіли нести на плечах у великому обрусі.

За моєї пам'яті вже паски святити в суботу пополудні по частинах села. Біля церкви на Великдень святити паски тільки ті люди, що жили недалеко від церкви. Яке символічне значіння мало печення великих пасок у традиції, мені не відомо.

Тут можна б додати ще таке свято, що було пов'язане з залишками вірувань дохристиянської доби, як Юрія-великомученика, яке припадає на 6 травня.

Було повір'я, що вночі перед тим святом жінки-чарівниці перемінювалися в різних тварин: собак, котів і тим подібних та ходили по стайнях, де були корови, й забирали від них молоко. В цю ніч кожний пес, кіт чи інша тварина, яка б куди не бігла, вважалася чарівницею, що відбирала від корови молоко.

Дальше — такі свята, як Івана Хрестителя, що припадає на 7 липня, і Андрія, що припадає на 13 грудня. В ті свята переважно дівчата ворожили про їхню будучність: чи скоро будуть виходити заміж і т.п.

Такі повір'я були в нас у Михнівці, та не тільки в нас, але й по цілій українській землі в більших чи менших різницях, але подібні. Це залишки з дохристиянських часів, де багато з тих вірувань засимілювалися християнською релігією.

ВИСЕЛЕННЯ

Ніхто не був спроможний уявити собі чи передбачити, що може принести зі собою та чорна хмара, яка тоді нависла над Європою і цілим світом.

Для українців навіть почасти всміхалася воля, хоч фальшиво і зрадливо, то все ж таки приваблююче. Під кінець 1938 року утворилася Карпатська Україна, з якою українці пов'язували найбільші й найкращі надії на визволення всіх земель України. На початку 1939 року відбулося тріумфальне проголошення акту повної незалежності й самостійності Карпатської України. Хоч той тріумф відбувався під звуки скорострілів і вибухи гранат, то все ж таки був історичний факт, що ніхто його не може заперечити.

І тут саме з тої чорної хмари, що зависла над Європою, була вся надія, що засвітить сонце волі для нашого знедоленого народу. Але те сонце тільки блиснуло й знову заховалося, і ще чорніша хмара його закрила, а зрадлива буря знівечила все. Повернулися знову жорстокі часи, ще гірші від попередніх. Від тої чорної хмари й світового буревію страшно потерпів український нарід і українська земля.

Але чи не найбільше потерпіло наше село Михновець. Ніхто з нас односельчан, тут, у вільному світі не знає його початків, коли і ким

воно було засноване. Але знаємо точно, що в червні 1951 року село Михновець було зліквідоване й перестало існувати.

Одних його мешканців повбивали на місці, других заарештували й засудили на довгі роки тюремного ув'язнення, а інших вивезли на далеку північ у полярні простори, а ще інших вивезли й поселили їх в колгоспах.

Історія знає в нас такі часи, що люди втікали й ховалися перед дикими ордами в якісь неприступні нетрі, залишаючи все, але спасали своє життя. А коли проминула та небезпека, люди поверталися назад до своїх домів.

Це були такі часи. А що ж тепер? У половині двадцятого століття, в добі високої цивілізації, техніки й високого розвитку християнської релігії?

І тут якраз цей читач, що прийшов би з Марса чи з іншої планети, довідався б, що саме ті високорелігійні християни і є тими спричинниками того лиха й тої трагедії нашого села Михнівця й почасти цілого нашого народу.

Чому саме ті сусіди, що так чваняться своєю приналежністю до християнського центру, Апостольської Столиці св. Петра, є гіршими варварами від середньовіччя? Чому?

На це питання могли б дати відповідь тільки вони самі з-під стягу білого орла.

А щоб дати повну відповідь, то ті варвари мусіли б покликати з півночі своїх спільників —

інших варварів двадцятого століття з-під стягу кривавого серпа і молота.

Згадується, що колись були такі часи, що люди ховалися перед дикими ордами, але проминав страшний час і люди поверталися до своїх домів.

А що ж тепер? Тепер, коли згадані варвари своїми спільними ордами вже в повосінному часі вогнем і мечем розправлялися з мирним і безборонним українським населенням?

Був це час, коли всі народи вільного світу з полегшенням віддихали й приходили до нормального порядку після довгих років війни.

А що ж у той час діялося на наших рідних землях, по наших селах? Страшно згадати. За пророчими словами великого нашого Кобзаря, "у тій хатині, в тім раю, я бачив пекло". І те пекло діялося по наших селах, куди гуляла люта орда західних і північних наших сусідів.

Від закінчення другої світової війни в 1945 році десь до 1952 чи, може, до 1955 року український нарід переживав страшне лихоліття. В тім часі вищезгадані вороги спільними силами винищували до решти наших повстанців, які боролися проти всіх наїзників, обороняючи своє населення. А далше — насильне й масове переселення цілих повітів.

Чи можна собі уявити ту трагедію народу? Силою відривати людей від прадідної землі й везти їх кудись у невідоме. Та страшна трагедія

не оминула й нашого села Михнівця. Вороги домовились, що одні заберуть людей як робочу силу до своїх колективів, а другі заберуть багату мінералами землю.

І так відвічні вороги поділилися, всіх людей забрали большевики й вивезли на центральні землі України й там їх розмістили по колгоспах, а землю віддали полякам.

БОЛЬШЕВИЦЬКІ РЕПРЕСІЇ

На підставі вірогідних джерел коротко хочу подати, що пережило населення нашого Михнівця у перших повоєнних роках.

До 1951 року наше село пережило страшну Голготу. Зараз по приході большевиків у наші сторони почалися арешти всіх тих осіб, яких підозрювали чи могли підозрювати в будь-якій справі — чи то під закидом націоналістів, чи приналежності до Повстанської Армії (УПА) і т.п. Одних людей заарештували, кількох убили на місці, а інших цілими родинами вивезли на Сибір.

Тут подаю ім'я і прізвища голів родин, а в дужках додаткове домашнє прізвище, як називали тих людей поза прізвищем, над якими відбувалися ті большевицькі репресії.

Арештовані:

Василь Смолій (Якимчиків), що був громадським секретарем — засуджений на 16 літ.

Михайло Грицик (Лимаків), був солтисом — засуджений на 16 літ.

Іван Крись (дяк), був дяком — арештований і пропав безвісти.

Михайло Бабець, був господарем — засуджений на 15 літ.

Всі жінки арештованих були вивезені на Сибір, а діти розбіглися поміж людей, хто де міг схоронитися.

Убиті:

Василь Бабець, брат арештованого Михайла — убили, він укривався.

Федь Удич (Антосиків) — убили.

Вивезли на Сибір цілими родинами:

Василь Смолій (Грабський) — вивезли всю родину.

Михайло Луцишин (Подоляк) — вивезли всю родину.

Іван Удич (Антосиків) — вивезли всю родину.

Такі були початки советської влади в перших повоєнних роках і тривали аж до 1951 року до цілковитої ліквідації села Михнівця.

ПЕРЕСЕЛЕННЯ МИХНІВЦЯ

Подаю на підставі точних відомостей, яким способом і порядком відбувалося переселення Михнівця.

На початку 1951 року ще зимою прийшло розпорядження від советської влади зробити точний перепис родин. Але в тім часі ще ніхто нічого не знав, для чого потрібний той перепис. Люди думали, що, можливо, будуть знову когось вивозити на Сибір.

Але на початку весни того ж 1951 року повідомили: хто добровільно бажав би переселитися з Михнівця на центральні землі України, може собі вибирати місце, де хотів би поселитися.

На це добровільне переселення зголосилося кілька родин. А тими родинами були: Федько Лисейко (Кубаїв) і родина, Михайло Лисейко (Соколів) і родина, Федько Целюх (Ващуків) і родина та ще декілька родин, про які мені невідомо. Ті родини виїхали добровільно, ще поки решта людей довідалися про насильне переселення цілого села Михнівця. Ті добровільні переселенці поселилися десь на Запоріжжі. Дальших відомостей про ті родини нема жадних.

Загальне переселення почалося в червні 1951 року. Переселення відбувалося таким способом і таким порядком. На кожну особу в родині давали по двісті карбованців, а за хату і все нерухоме майно платили відшкодування. Але ця платня не була рівна вартості даного майна, а платили так, як вони хотіли.

Наприклад: за велику хату й господарські забудовання, стодоли, хліви чи стайні, комори і т.п. (всі будинки в першоряднім стані) заплатили п'ять тисяч карбованців. А за інші забудови, вповнину менші і гіршому стані, заплатили п'ятнадцять тисяч карбованців.

Село поділили на групи й так вивозили — групами, не всіх разом. Зі собою можна було брати все, що можливо, включно з худобою. Перевозили фірами до Старого Самбора на колійову станцію. Фір давали для кожної родини, скільки потребували, щоби все забрати, що хто міг. До перевезення зганяли людей з доколичних сіл, а навіть призначували колгоспні тягари¹ авта. У Старому Самборі стояли три дні. Все ладували до тягарових вагонів, а в міжчасі людей брали до лазні купатися.

Зі Старого Самбора на місця призначення їхали два дні. На призначеному місці людей порозділювали й розмістили таким порядком.

Частини села Михнівця Горішний кінець і Долина по так званий Равпачів міст, — село

¹ Тягаровий — вантажний

Іванівка Врадіївського району Миколаївської області.

Дальші частини села (Горбок, Лисейки, Удичі й Долішний кінець) — село Гафаївка район Любашівського району Одеської області.

А деяких людей примістили ще в селах Пилипівка і Романівка Одеської області.

НА НОВОМУ ПОСЕЛЕННІ

Для новоприбулих людей, виселенців з Михнівця, хат там не було. Вони були розділені поміж місцевих людей так, що взагалі в хатах не було де приміститися й люди мусіли жити й спати під голим небом. Але як виглядало, що це все було роблено по пляну, бо вже в короткім часі почали будувати хати для нових поселенців.

Хати будували комунальним способом. Згнали всіх мужчин і жінок до праці. Будували примітивним способом. Копали рови, заливали фундаменти цементом і тоді мішали глину з кінським гноєм і соломою, а з тої мішанини робили блоки й на сонці ті блоки сушили. Коли вже ті блоки підсохли, викладали ними стіни й вимашували, накривали — і вже хати готові.

До тої праці заставляли не тільки нових поселенців, але зганяли людей місцевих і з дооколичних колгоспів. Коли вже хати були сяк-так готові, тоді на кожну родину приділено таку хату

під умовою, що родина буде сплачувати довги за хату. Кожна така хата коштувала сім тисяч карбованців. Як уже всі переселенці дістали дах над головою, тоді всіх мужчин і жінок загнали до колгоспу й кожному призначили працю, яку хто міг виконувати.

Щодо околиці, куди переселені наші селяни, то там було надзвичайно гарно — степи, рівнина, куди оком глянеш — здається, що небо зелізними стовпами підперте, як здавалося малому Тарасові Шевченкові.

Земля дуже добра і родюча — чорнозем, не потрібно гноїти, щоб родило, а посіяти чи посадити — і все росте, аж вилягає.

Але люди і села там дуже і дуже бідні, а спосіб життя і праці — примітивний.

Наші люди приїхали і привезли зі собою, що могли взяти включно з худобою, то на місці призначення виглядали дуже багатими супроти тих нещасних місцевих людей.

В тім часі (1951 року і дальших років) колгоспна праця виконувалася кінями і волами. Але дуже скоро зрівнялися нові поселенці з місцевим населенням, бо одне треба було віддати до колгоспу, а другі речі скоро вичерпувалися. І так в дуже короткому часі стали всі рівними під кожним оглядом.

Але незмінним залишився дальше страх і непевність завтрашнього дня. І так одного дня несподівано арештували Ганну Михайленко.

Подаю коротку біографію Ганни Михайленко.

Ганна Смолій (Макарова), уродженка села Михнівця, повіт Турка над Стриєм. Була виселена разом зі всіма сільчанами і поселена в Одеській області, село Гафаївка.

Молодою дівчиною вступила в інститут в Одесі, який успішно закінчила зі ступенем учительки німецької мови.

Повернулася назад у Гафаївку, де в школі викладала німецьку мову. По п'яти роках учительської праці у Гафаївці переїхала до Одеси, де викладала німецьку мову в інституті.

Там зацікавилася з молодим активістом, який належав до "Гельсінської Групи захисту людських прав" Михайленком і вийшла заміж.

Вона активно відстоювала і заохочувала вживати українську мову, а також як бібліотекарка школи, пропагувала і визичала учням українські книжки та підтримувала відомих оборонців людських прав.

Перше був заарештований Ганнин чоловік Михайленко, а згодом арештували і Ганну.

Подаю, що пише преса про нашу землячку Ганну Смолій, по чоловікові — Михайленко:

МІЖНАРОДНА АМНЕСТІЯ ВШАНОВУЄ УКРАЇНКУ

("Новий Шлях", ч. 4, 24 січня 1987, ФКУ — Кембрідж, Ма.)

"Ганну Михайленко, 51-літню учительку і бібліотекарку, яка була заарештована в лютому 1980 року, вшановано на святочних сходах, що їх влаштувала організація "Міжнародна Амнестія" в Кембріджі.

Коло тридцяти осіб зібралося на травнику перед будинком бібліотеки, де посадили дерево з пропам'ятною таблицею в честь тієї захисниці людських прав, родом з Одеси. (Вона там переселена в 1951 р., а правильно — родом з Михнівця, повіт Турка над Стриєм). Між присутніми були члени "Амнестії", української громади та Українського Наукового Інституту Гарвардського Університету (УНІГУ).

У своєму запрошенні на ці сходи "Амнестія" пише:

Ганна Михайленко активно заохочувала вживати українську мову і, як бібліотекарка школи, заохочувала учнів читати українські книжки. Внаслідок тих її старань і тому, що вона підтримувала інших відомих оборонців прав людини, її визнали як "невідповідну" за свої вчинки і призначили на примусове лікування в психіатричній лікарні. Рік пізніше Ганну призначили до горезвісної психіатричної лікарні в Казані, де за свідченням колишніх "хворих" в'язнів,

дають сильні дози ліків, які нищать психічну систему.

Присутніми були і доповідали, радний міста Кембрідж Давид Сулліван, директор окружного відділу Міжнародної "Амнесії" Джошуа Рубінштайн і співдиректор УНІГУ проф. Франко Сисин.

Ті, що були арештовані ще в Михнівці, відбули свої терміни засудження по 16 літ, повернулися й були пастухами колгоспної худоби. Арештовані повернули всі, крім Івана Крися (дяка), який пропав безвісти.

Родини, котрі були заслані на Сибір, по відбутті своїх присудів правдоподібно могли повернутися назад, але довідавшись, що до Михнівця вже повороту нема, не схотіли повертатися.

Жінки згаданих арештованих, які були засуджені по 9 літ і заслані на Сибір, по відбутті своїх термінів засудження повернулися на місця переселення до своїх родин і в колгоспне ярмо.

Така доля стрінула жителів колишнього села Михнівця на своїй не рідній землі.

СПИСОК МЕШКАНЦІВ СЕЛА МИХНІВЦЯ

Виписані імена і прізвища — це голови родин, які мали свої господарства й замешкували в тих сторонах від генерації до генерації.

Ті виписані голови родин замешкували в Михнівці зі своїми родинами аж до 1951 року, коли були примусово виселені за наказом кривожерного Сталіна й розміщені по селах чи, правильніше, — запроторені до колгоспів на центральних землях України.

Список мешканців зроблений по частинах села так, як колись називали ті частини.

Початок поділу села на частини чергується від сходу до заходу.

Біля кожного прізвища подаю додаткове домове прізвище, яким дану родину називали поза правильним прізвищем. Наприклад: Василь Смолій (Макарів).

У списку голів родин можуть трапитися пропущені імена, а може й цілі родини, яких у пам'яті не можна віднайти по таких довгих літах. Я стараюся, по можливості, щоб нікого не пропустити.

ГОРІШНИЙ КІНЕЦЬ

ІМЕНА І ПРИЗВИЩА

ДОДАТКОВЕ ДОМОВЕ ПРИЗВИЩЕ

1. Михайло Грицик	Томир
2. Іван Мицяк	Мицячок
3. Стефан Піп'як	Макарик
4. Михайло Целюх	Учіль
5. Іван Січкович	Січкович
6. Михайло Лисейко	Іванійчик
7. Яцько Лимак	Іванійчиків зять
8. Федьо Бучок	Грибів
9. Федьо Онуфрик	Павліський
10. Гриць Бучок	Сліпого
11. Михайло Онуфрик	Павліський
12. Стефан Рябик	Рябичок
13. Михайло Гасюк	Світуляк
14. Іван Гриневич	Черницький
15. Николай Васьків	Койлач
16. Іван Грицик	Лимаків
17. Василь Мількович	Симонів
18. Федьо Лисейко	Квичак
19. Павло Лисейко	Квичаків
20. Николай Лисейко	Квичаків
21. Николай Онуфрик	Матронин
22. Данько Сенчишак	Цмаїв
23. Іван Дністрян	Косачів
24. Михайло Дністрян	Косачів
25. Павло Федорик	Михайлів

26. Николай Федорик
27. Федьо Луцик
28. Михайло Дзюндзя
29. Николай Луцик
30. Іван Дубей
31. Михайло Гасюк
32. Федьо Напуда
33. Василь Рябик

Михайлів
Федуників
Дзюндзя
Федуників
Дубейчик
Фесюк
Напуда
Кравець

ДОЛИНА

ІМЕНА І ПРИЗВИЩА

ДОДАТКОВЕ ДОМОВЕ ПРИЗВИЩЕ

34. Марія Удич	Напудиха
35. Федьо Перило	Сенячок
36. Марія Гасюк	Фесючка
37. Герасим Мількович	Пішків
38. Іван Лисейко	Сеньків
39. Іван Лисейко	Ігнатів
40. Марія Бучок	Єлікова
41. Іван Галабан	Микитич
42. Василь Лисейко	Хробаків
43. Михайло Лисейко	Хробаків
44. Василь Перило	Марисин
45. Михайло Грицик	Лимаків
46. Федьо Лисейко	Фрайтрів
47. Павло Дригинич	Дрігничів
48. Христина Дуньо	Дрігничка
49. Юстина Удич	Юстина
50. Іван Солуп	Солуп

51. Николай Бучок	Бучок
52. Николай Гасюк	Артимів
53. Анна Перило	Лешканя
54. Павло Лисейко	Процак
55. Юрко Рапач	Рапачів
56. Іван Крись	Маринич
57. Федьо Лисейко	Мариничів зять
58. Михайло Шимін	Юзак

ГОРБОК

ІМЕНА І ПРИЗВИЩА	ДОДАТКОВЕ ДОМОВЕ ПРИЗВИЩЕ
59. Федьо Рапач	Рапачів
60. М. Целюх	Леськів
61. Іван Танчак	Фішляк
62. Ілько Халак	Халаків
63. Михайло Лисейко	Хробаччин
64. Іван Чупіль	Іванків
65. Михайло Чупіль	Іванків
66. Іван Лисейко	Тимчишин
67. Михайло Лисейко	Гриньків
68. Катерина Танчак	Романиха
69. Іван Андрусик	Андрусиків
70. Михайло Гавдан	Гавданів
71. Василь Целюх	Петриків
72. Павло Гавдан	Гавданів
73. Николай Ламанець	Ламанців
74. Іван Мінджак	Гельо
75. К. Ламанець	Ламанчиха

76. Павло Лисейко	Лисейків
77. ? Мокрій	Іванків зять
78. Михайло Ухаль	Галисичів
79. Василь Грицик	Желик
80. ? Танчак	Вихівчак
81. ? Танчак	Єльців
82. ? Цибак	Паланчик

ЛИСЕЙКИ

ІМЕНА І ПРИЗВИЩА	ДОДАТКОВЕ ДОМОВЕ ПРИЗВИЩЕ
83. Василь Грицик	Рудий
84. Микита Макар	Лешків
85. Катерина Лисейко	Антоникова
86. Василь Гриневич	Саган
87. Николай Грицик	Савка
88. Петро Крись	Чвериків
89. Федьо Крись	Росолянчин
90. Василь Крись	Лисого
91. Михайло Антошко	Чорняків
92. Павло Перило	Сеняків
93. Федьо Луцишин	Подоляк
94. Василь Целюх	Учіль
95. Михайло Ричок	Ричок
96. Павло Халак	Халаків
97. Іван Грицик	Кобат
98. Михайло Грицик	Кобат
99. Василь Грицик	Галянчук
100. Николай Грицик	Фецків

101. Трофим Анталак	Анталак
102. Павло Асафайло	Мацьків
103. Гриць Асафайло	Ковцун
104. Федьо Асафайло	Ковцун
105. Анна Крись	Чверик
106. Федьо Крись	Удичів
107. Іван Крись	Дмитрів
108. Ева Грицик	Галянчук
109. Іван Лисейко	Симонів
110. Іван Лисейко	Соколів
111. Юрко Лисейко	Бабійчиків
112. Стефан Лисейко	Паньків
113. Іван Сокіл	Паньків
114. Василь Смолій	Козулін
115. Василь Лисейко	Юрків
116. Федьо Лисейко	Кубаїв
117. Федьо Лисейко	Максимів
118. Іван Танчак	Марунчак
119. Николай Пришляк	Грицак
120. Данько Бурдяк	Лабчуків
121. Михайло Бірцьо	Рябиків

УДИЧІ

ІМЕНА І ПРИЗВИЩА	ДОДАТКОВЕ ДОМОВЕ ПРИЗВИЩЕ
122. Гриць Асафайло	Капраль
123. Михайло Лисейко	Дяків
124. Іван Ламанець	Гаврилих
125. Василь Смолій	Макар

126. Михайло Грицик	Рудий
127. Николай Пахолик	Синьків
128. Марія Ламанець	Мима
129. Іван Ламанець	Хмарич
130. Николай Грицик	Рудий
131. Николай Волощак	Пашко
132. Василь Макар	Павлиничів
133. Дмитро Макар	Павлиничів
134. Іван Удич	Яцьків
135. Василь Удич	Яцьків
136. Федьо Целюх	Ващуків
137. Михайло Удич	Удичів
138. Іван Удич	Антосик
139. Андрій Гриневич	Гарасимов
140. Гриць Удич	Анциного
141. Марія Чупіль	Анциного
142. Михайло Удич	Грозівчин
143. Іван Крись	Дяк
144. Онуфрій Гавдан	Гавданів
145. Павло Лисейко	Стиранчин
146. Йосиф Чупіль	Грубиків

ДОЛІШНИЙ КІНЕЦЬ

ІМЕНА І ПРИЗВИЩА	ДОДАТКОВЕ ДОМОВЕ ПРИЗВИЩЕ
147. Федьо Смолій	Хмеляк
148. Михайло Луцишин	Подоляк
149. Николай Смолій	Макар
150. Павло Петричкович	Козлик

151. Василь Смолій	Грабський
152. Павло Гудак	Синьків
153. Симон?	Грицкун
154. Яцько Пришляк	Данчиків
155. Гриць Андрусик	Мимішів
156. Іван Лисейко	Гуцул
157. Павло Лисейко	Гуцул
158. Федьо Гавдан	Гавданів
159. Іван Лисейко	Німого
160. Іван Оленич	Пилипишин
161. Гриць Удич	Рострясів
162. Ілько Бабець	Курчин
163. Василь Грицик	Хробачків
164. Іван Пізнак	Кучаків
165. Гриць Андрусик	Гриськів
166. Василь Смолій	Якимчиків
167. Онуфрій Грицик	Хробачків
168. Іван Тиховський	Петішків
169. Василь Грицик	Ковцик
170. Михайло Бабець	Малощик
171. Михайло Удич	Гульків
172. Николай Смолій	Якимчиків
173. Николай Рапач	Воробчишин
174. Анна Бірцьо	Бірчиха
175. Михайло Гасюк	Артимів
176. Федьо Візняк	Лесичин
177. Федьо Кунцяк	Дубеїв
178. Параска Пізнак	Крисова
179. Василь Рапач	Бізониців
180. Ілько Рапач	Воробчишин

181. Павло Крись	Воробчишин
182. Гриць Рапач	Костів
183. Яцько Рапач	Бізониців
184. Николай Лисейко	Николайців
185. Федьо Касич	Лаврів
186. Михайло Рапач	Бізониців
187. Іван Сурмач	Коваль

ПРИСІАКИ

ІМЕНА І ПРИЗВИЩА ДОДАТКОВЕ ДОМОВЕ
ПРИЗВИЩЕ

188. ? Дуньо	Дуньо
189. ? Шишак	Пилипів
190. Іван Мількович	Пішко
191. Василь Онуфрик	Паліський
192. Михайло Ухаль	Галисичів
193. Іван Чупіль	Іванків
194. Василь Асафайло	Капралів
195. Николай Петричкович	Козликів
196. ? Ричок	Швець
197. Лев ?	Дунів зять

Можуть бути пропущені деякі прізвища, яких не можу пригадати. Якщо б такі були, то прошу вибачення.

Бурлінгтон (Онтаріо, Канада)

1985–1986

RESUME

Mykhnovets was a large village in the Carpathian foothills in Ukraine. Today the village exists no more as the villagers were deported to the Ukrainian Soviet Socialist Republic in 1951 and the Polish authorities tried to eradicate any evidence of the village's existence. Even the wooden church of The Nativity of the Blessed Virgin Mary which was spared the torch after the last villager left, stands no more. It was accidentally or purposely torched in 1991.

The monograph is the work of one man, 'a villager who left the village in 1938 to join the fight for the freedom and independence of Ukraine in Carpathian Ukraine (1938-1939). He wrote this work fifty years after leaving his ancestral home, his family and friends. One can only guess at the feeling of Wasyl Onufryk as he wrote these words during his retirement and the nostalgia for his "roots" that exist no more.

The monograph consists of four parts. The first part includes a description of the countryside, the village, the church. The second part deals with the annual work cycle of the villagers and their national spirit. Part three describes the Ukrainian customs and traditions as they were practiced locally. The fourth part covers some of the events during WWII including the deportation of the inhabitants. The appendix gives a listing of all the villagers (1938).

Part One:

- * Location
- * Village organization — school, library, co-operative.
- * The typical home in Mykhnovets.
- * The "High End" of the village.
- * The village church.

Part Two:

- * The annual work cycle of the villagers.
- * The national spirit of the villagers.
- * The economic situation of the villagers.
- * The emigrants and emigration.

Part Three:

- * The village wedding.
- * The funeral.
- * Other customs and traditions.

Part Four:

- * WWII.
- * The Bolshevik repressions.
- * The deportation.
- * Life in the new location.

Appendix:

- * Listing of inhabitants.

ЗМІСТ

<i>Віг редакції</i>	5
<i>Слово віг автора</i>	9
РОЗТАШУВАННЯ Й ХАРАКТЕРИСТИКА СЕЛА МИХНІВЦЯ	11
СЕЛЯНИ МИХНІВЦЯ МІЖ ПЕРШОЮ І ДРУГОЮ СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ	29
Праця селян	29
Національна свідомість	35
Економічне становище Михнівця	43
Еміграція	44
ОБРЯДИ І ТРАДИЦІЇ СЕЛА МИХНІВЦЯ	49
Децо з весільного обряду в Михнівці	49
Похорон у селі	56
Інші обряди і традиції села Михнівця	58
ВИСЕЛЕННЯ	67
Большевицькі репресії	70
Переселення Михнівця	72
На новому поселенні	74
<i>Список мешканців села Михнівця</i>	79
<i>Resume</i>	87

Василь Онуфрик

СЕЛО МИХНОВЕЦЬ

Спогад із минулого

Художник Михайло Сирохман
Макет-оригінал: Юрій Ажнюк
Набір: Милослав Гошовський

Віддруковано
у Відкритому акціонерному товаристві «Патент»,
294013, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 101.
Замовлення №2910.